

SZAKDOLGOZAT

Szél Benedek

2024

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Budai Campus

Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti Intézet

Tájrendező és kertépítő mérnöki alapképzési szak

A szobrok szerepe a barokk kertművészetben, különös tekintettel a térszervezés vonatkozásában

Belső konzulens: Dr. Herczeg Ágnes

Belső konzulens
intézete/tanszéke:

Tájépítészeti,

Településtervezési és Díszkertészeti Intézet

Kertművészeti és Kertépítészeti Tanszék

Készítette: Szél Benedek

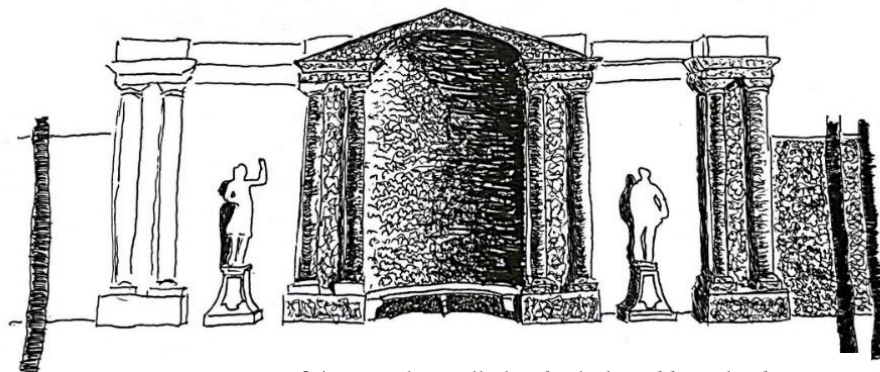
2024

BAROKK KERTI SZOBROK

Tartalom

1. A dolgozat célkitűzése	- 4 -
2. Módszer, források.....	- 5 -
3. A téma kontextusba helyezése	- 7 -
Az ókori kultúrák	- 7 -
A reneszánsz.....	- 8 -
Curiosa.....	- 8 -
A barokk	- 9 -
4. A barokk kertek újításai a térszervezés tekintetében	- 11 -
5. Megfeszült formák: a topiáriák	- 14 -
6. A barokk szobrok	- 17 -
7. Megérkezés: a kastélykertek kapuzatai és kerítései.....	- 22 -
8. A kastély közvetlen környezete	- 27 -
9. A kastély hátsó homlokzatához kapcsolódó teraszok	- 32 -
10. Szobrok perspektívával, perspektívák szobrokkal, avagy a főallék szoborai.....	- 34 -
11. Perspektíva a perspektívában- a zárt boszák szobrai	- 39 -
12. A barokk kert esszenciája: a vízhez kapcsolódó szobrok	- 42 -
13. Konklúzió	- 46 -
13.1. Javaslatok.....	- 48 -
14. Kitekintés.....	- 48 -
15. Összegzés, zárószó:	- 49 -
Irodalomlista:	- 50 -

*Nyírt növényfal és az előtte elhelyezkedő barokk szobrok.
Dezallier d'Argenville metszete nyomán a szerző rajza.*

A lábjegyzetben szereplő szobor a szerző rajza.

1. A dolgozat célkitűzése

A barokk kertművészet tárgyalása kapcsán rengeteg külföldi és hazai szakirodalom áll az olvasó rendelkezésére, ám az utóbbiak mindeddig méltatlanul keveset értekeztek külön a barokk kertek szobrairól. Annak ellenére, hogy ezek az eredeti kerti elemek máig megtalálhatóak egyes kastélykertjeinkben, és sok hasznos információt árulnak el.

A tájképi kertekben rendre alkalmazott szervezőelv közismert, miszerint mindig új szobrok, távoli épületek, hidak, romok tárulkoznak föl a kert bejárása során. A szobrok és az épített elemek vezető szerepe tagadhatatlan, talán ezek nélkül nem is lenne érthető a kertművészeti koncepció. Azonban meg kell említeni, hogy a barokk kertművészetben is fontos szerepet töltenek be a szobrok, vázák, díszkutat. A barokk művészet talán minden korábbi kornál jobban igyekszik, hogy a látásra és érzékelésre a legkülönbözőbb módon hasson. Új építészeti és kertépítészeti terek, formák, kialakítások vetik meg a lábukat és válnak a barokk végére bevett elemekké. Nem csak a korszak festészetében, városépítészetében, de a kertművészetében is látható mindez. A kertekben létrejövő új teresedések: zárt boszkék, hatalmas perspektívák- allék, térfalak, ovális labdagyepek, vizuális megtévesztések rendre szobrokkal is kiegészülnek, amik lekövetik és kidomborítják ezen terek esszenciáit. Továbbá ugyan csak igaz, hogy a szobrok meghatározzák a kert bejárásának útvonalát, irányítják és terelgetik a látogatókat, csak mint a tájképi kertek korában.

Dolgozatom célja, hogy a barokk korszak kertművészetéhez szorosan hozzátartozó szoboralkalmazásról minél több információt az olvasó elé tudjak tární. Hangsúlyos szerepet kapnak a fent felvillantott új kerti teresedések, a barokk kertek különböző kiemelt kerti helyzetei és a térszervezés. Így például a főallék, zárt boszkék, vízmedencék, vagy éppen a fogadóudvarok és, hogy ezek kapcsán miként jelennek meg a szobrok. Cél továbbá megvizsgálni annak az állításnak helyességét, miszerint a szobrok a barokk kertek térszervezését nem csupán lekövetik, hanem átláthatóbbá is teszik az egész kerti struktúrát.

2. Módszer, források

Véleményem szerint, ha a barokk térszervezés és a szobrok kapcsolatát vagyunk hivatottak vizsgálni, a legcélszerűbb az, ha az elemzést a saját magunk által megfigyelt összefüggésekre alapozzuk. *A látás, az ábrázolás, a perspektíva, a térszervezés* mind-mind olyan fogalmak, amik a barokk kor művészeit is kifejezetten foglalkoztatták és az ebből származó tapasztalataikat fel is használták egy-egy műalkotásuknál. A dolgozat így nem csupán művészet- és kerttörténeti kutatás, ami képi és írott források elemzésén alapul, hanem kifejezett szándékom volt, hogy saját kerti megfigyeléseimre, rajzaimra, ábráimra alapozzam a vizsgálati és szintézis munkarészeket. A térszervezés mikéntje és hogyanja csak akkor tárul föl egy kertben az ember számára, ha bejárja azt és közben lankadatlanul megfigyeli, rögzíti környezetét. Hiszen a kert nem csupán alaprajz, nem 2, hanem mindig 3D-ben értelmezendő alkotás, ami kizárólag a helyszínen érthető meg maradéktalanul.

Ezen megfigyeléseken túl, fontos szerepet töltenek be a dolgozat kapcsán a barokk korban készült tervrajzok, metszet gyűjtemények, látványrajzok, elméleti és gyakorlati mintakönyvek. A korszakban keletkezett írott források: kertleírások, útikönyvek, beszámolók is nélkülözhetetlen információkkal szolgálnak. Emellett jelentős és nem elhanyagolható információt hordoznak azok a barokk kertek, amik változatlanul, korhű módon állnak ma is, és így mutatják be a kort, és annak kertekről vallott felfogását.

A hazai példák esetében azonban már alig, vagy egyáltalán nem találkozhatunk a barokk kornak megfelelő, épségben fennmaradt alkotással. Fontos azonban róluk is szót ejteni, a dolgozat terjedelmi keretét nem túllépve, de érzékeltetve, hogy milyen gazdagok a hazai kertek is barokk szobrokban. Ezen példák tárgyalásánál jobbra fentmaradt tervrajzokra, képekre, és szerencsés esetben a jelenkori állapotra hagyatkozhat az ember. A dolgozat megírását részletes gyűjtő és elemző munka előzte meg. Ez részletekbe menően –az adott kert minden barokk szobrára kiterjedően–, 10 kastély- és kertegyüttest érintett. Ezen kertek mindegyikét az adott tervrajzok és leírások mellett helyszíni bejárás során is alkalmam volt megismerni. Így a dolgozat alapgondolatai, valamint grafikái is ezekben a kertekben születtek a helyszíni szemlék alkalmával. A grafikák nem csupán művészi fogások, hanem a kertek szoboralkalmazásának megértését elősegítő alkotások. Ezek egységes technikájukkal összefogják grafikailag is a szakdolgozatot, ami már eleve feltett szándékom volt. A cél az volt, hogy a kiválasztott 10 kert minél jobban lefedje az európai barokk kertművészet különböző megjelenési formáit.

Ily módon a következő kertek kerültek a szobraik relációjában teljes átvilágítás alá: A fertődi Esterházy-kastély kertje, az ausztriai Belvedere kertje, szintén Ausztriában a Schloss Hof és Schönbrunn kertjei; a németországi Herrenhausen kertje, a franciaországi Vaux le Vicomte– , illetve Versailles kertjei; az olaszországi Boboli kert; a Skóciában található Drummond-kastély kertje; és a hollandiai Het Loo kastély kertje.

Elsőként minden kertben szükséges volt megvizsgálni, hogy a kerten belül hol, milyen funkciókat töltenek be az egyes szobrok. Ebből (egy összesítés után) jól kirajzolódik, hogy a barokk korban melyek voltak azok a kerti helyzetek, amiket szobrokkal is kívántak kidomborítani, hangsúlyozni. A felállított csoportok később részletezésre kerülnek, azonban itt még nem ért véget a kutatómunka. Ez az elemzés „térképre helyezi a szobrokat”, kataszterbe vételezi, de mást nem árul el róluk. Ezután még szükség összevetni az egyes kertek szobrait egymással is, és megállapítani a gyakran ismétlődő mintázatokat. Hiszen példának okáért a kapuzatokon vagy a főtengelyek mentén megjelenő szobrok egy tervezői megfontolás mentén, egy szellemi és fizikai tartalom alapján voltak elhelyezve a kertekben. Erről részletesen azonban a későbbiekben szólok.

A később ismertetett csoportosításba és rendszerbe további hazai, épségben fennmaradt barokk szobrok is bekerülnek, ezzel is érzékeltetve, hogy a történelem kedvezőtlen alakulása ellenére is milyen gazdag az országunk barokk kerti szobrok tekintetében. Hiszen hazánkban is jelen voltak és vannak azok a funkciójú barokk szobrok, mint Versaillesben, Vaux-ban, vagy éppen Schönbrunnban, csak mára rendkívül leromlott és megfogyatkozott az állapotuk.

A vizsgált kertek időben széles skálán mozognak tekintve, hogy Nyugat-Európában a 17. század második felében már érett, kiforrott barokk stílusról beszélhetünk, míg itthon ez majd egy évszázadot várat még magára. Oka nem más, mint az ország három részre való szakadása és a török hódoltság. A folyamatos háborúzás, a gyakori török betörések folyamatos áldozatokat kívántak mind pénzügyileg, mind emberélet szempontjából. Ezen történelmi helyzetek együttese nem tette lehetővé, hogy a kultúra és a művészet akkora teret tudjon hódítani, mint békeidőben szokása. Így Európához képest megkésve –a török kiűzése után– kezdődött el a nagyszabású újjáépítés Magyarországon. Ennek a hullámnak eredményeképpen épült fel számtalan máig is látható barokk kastély és kúria, természetesen kertekkel körülvéve. (FATSAR, 2008, 9)

3. A téma kontextusba helyezése

Mielőtt belekezdenék a fent felvázolt téma részletes tárgyalásába, elengedhetetlennek tartom, hogy a kertek szobrairól általánosságban is szót ejtsek. A szobrászat létrejöttét és kezdeteit jelen dolgozat nem hívatott ismertetni, hiszen erre számos más szakirodalom áll az olvasó rendelkezésére. Azonban azzal, hogy a kertekben miként voltak jelen a szobrok a történelem folyamán, már érdemes foglalkozni a téma bevezetése gyanánt.

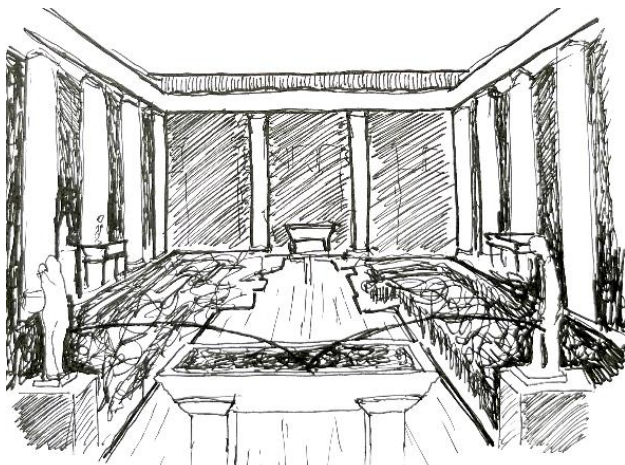
Az elmúlt egy-két évezred kertművészetének tükrében látható, hogy folytonosan, korszakoktól függetlenül alkalmaztak kerti szobrokat, díszeket. Már az ókori római, egyiptomi vagy éppen távolkeleti kertművészetben is hangsúlyos szerep jutott nekik. Vallási, spirituális és a díszítő szándék is megjelenik ezekben az alkotásokban, sokszor egymástól nem elkülönülve. A művészettörténeti korokban hol nagyobb, hol kisebb szerep jutott a szobroknak a kerti kompozíciókban. Az iszlám művészetben például kis szerep jut mind az emberi, mind az állati ábrázolásnak. A kutak, medencék, kerti díszek is nélkülözik az ikonográfiai alakokat, aminek az oka a vallási gyökerekben keresendő.

Azokkal a korszakokkal foglalkozom most bevezetés gyanánt, ahol már elegendő forrás és leírás áll rendelkezésre.

Az ókori kultúráktól kezdve nagyon meghatározó szerepe volt a kertnek és bennük a különböző műtárgyaknak. A világról vallott általános felfogás és az istenségekbe vetett mély hit megjelen az élet minden területén, például a kertművészetben is. Már az ókori egyiptomi kertekben is megtalálhatóak voltak szentélyek (a háztól különálló entitásként), amelyekben szobrok és más vallási tárgyak voltak elhelyezve. Ne feledkezzünk meg továbbá a korabeli templomkertekről és felvonulási utakról, hiszen ezek sem nélkülözték a szobrokat és egyéb domborműveket. Ez idő tájt keletebbre pedig a víz és a hozzá tartozó dísz tárgyak –kutak, csobogók és vízfjátékok– kaptak díszes kiképzést. Nem beszélve a távolkeleti kertművészet szobrairól, kerti kőkompozícióiról. Ezen alapok kétségkívül hatottak az európai kertművészeti felfogásra.

Az ókori római és görög kertek sem nélkülözték a szobrok és a kerti díszek használatát, sőt. Sok esetben nem csak az átriumos házak udvarait, de falaikat is színes kerti képek és szobrok díszítették. Vegyük csak példaként a Pompejiben található villakerteket, amik tömérdek istenség, jeles gondolkodók, államférfiak és akár állatok kőbe faragott alakjait tartalmazták. (ORMOS, 1967, 37)

*Ókori átrium bevett kialakítása Pompejiben.
A szerző rajza.*

A reneszánsz kertek szobrainak tárgyalásánál négy fő pillért kell említenünk. Egy: a régi, kuriózumnak számító szobrokat, kettő: a reneszánsz mesterek a korban faragott művei, három: a topiáriákat, azaz a formára nyírt növényi szobrokat, és négy: a dézsás fákat, cserjéket. Az első és második téma rövid ismertetésére most, a másik kettőre pedig a dolgozat későbbi részeiben kerül sor.

*Reneszánsz szoboralkalmazás a veronai Giusti kertben.
A szerző rajza.*

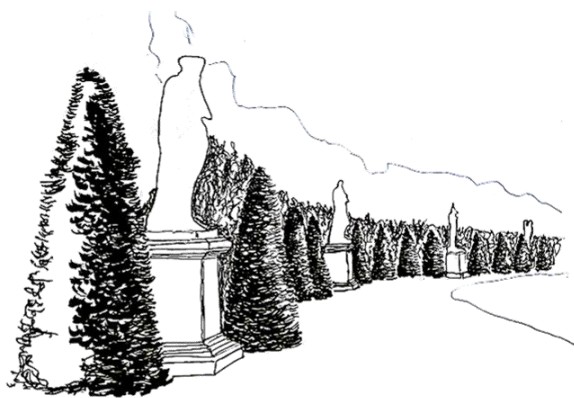
Curiosa. Ismerősen csenghet a szó a magyar fülnek, noha Olaszországból származik, jelentése kuriózum, különlegesség. Ennél talán kevés szó summázza jobban azt, hogy miként állt a „reneszánsz ember” a kertekben lévő szobrokhoz. Gyűjtötte, féltve őrizte, kiállította őket, dicsekedett, hatalmat reprezentált velük. Ezen túlmenően pedig hivatott volt a művészet iránt való elköteleződést is szimbolizálni. (ORMOS, 1967, 47)

Ezen magatartásformák teljesen érthetőek akkor, ha tudjuk mekkora értéket hordoztak a szobrok. Hiszen gyakran antik romok és törmelékek, régi korok műkincsei vagy reneszánsz mesterek művei voltak ezek. Így rendkívül széles spektrumon mozogtak a szobrok tulajdonságai, mind méret, mind anyaghasználat, mind kor, mind pedig szimbolika szempontjából. A kert ezen változatos szobrok és kincsek galériává lépett elő a reneszánszban sok helyütt. A régi alkotások rendkívül jól kidomborították a kertek időtlenségét és művészeti értékét. Ebben elengedhetetlen szerepe volt a kor gazdag polgárainak, akik értő és érző szemmel viszonyultak a művészeti alkotásokhoz.

Szoborgyűjtemény a római Pincio dombon álló Medici villába kertjében. A szerző rajza.

Tipikus barokk megoldás a szobrok elhelyezésére Versailles kertjében. A szerző rajza.

A **barokk** kor nem mond ellent ennek a felfogásnak, a régi, értékes szobrokat ő is gyűjti és nagy becsben tartja. Már a reneszánsz kerttervezők is használták a szobrokat és dézsás növényeket a kerti kompozíció kiemelésére, pontozására, azonban ez a barokkban sokkal grandiózusabb lesz ez. A kerti kompozíciók sokkal színpadiasabbak, a szobrok sokasága jelenik meg a legtöbb helyzetben. Tobzódó figurák a díszmedencékben, a kaszkádokban, boszókák belsejében. A kerti terek és a kompozíció szinte minden esetben megerősített szobrok és nyírt növények által. Az ikonográfia változatlan marad a reneszánsz korhoz képest, hiszen főleg továbbra is az antik mitológia alakjai jelennek meg kőbe vésve. Olykor a kereszténységből is táplálkozik egy-egy kerti műtárgy, de ezek sokkal ritkábbak a polgári kertek falain belül.

*Antinous szobra Rousham kertjében.
A szerző rajza.*

A barokkot az 1700-as évek közepe felé lassan felváltotta az Angliából induló, **tájképi kert** stílus. Az új stílus hatására a kertek szobrai, műtárgyai és épületei kerültek fő megvilágításba. A kert szervezőelve belőlük fakadt és táplálkozott.

Már-már közismert tény, miszerint a tájképi kertek a szobrokra és épített elemekre épülnek. Azonban hibás lenne önkényesen azt állítani, hogy fontosabb szerepet töltöttek be ennek a kornak a kertművészetében a szobrok, mint például a barokkban. A dolgozat végén mindenki mérlegre teheti az olvasott ismeretek alapján, hogy mekkora fontosságot tulajdonít a barokk kertekben elhelyezett szobroknak.

Ami azonban mindhárom előbb említett korszak (reneszánsz, barokk, tájképi) kapcsán megállapítható, hogy a szobrok szerepe nélkülözhetetlen volt, még ha más-más tervezői elv miatt kerültek is be a kertekbe. Jól kirajzolódik továbbá, hogy a polgárság kertjeinek szobrai nagyrészt az antik mitológiából táplálkoztak. A legtöbb mű így görög és római isteneket, allegorikus alakokat, mitológiai lényeket ábrázol. (BOLTON, 2000, 24)

Ezek után hátra van még egy korstílus, ami a barokk kerti szobrok kapcsán nem hagyható figyelmen kívül: **a historizmus**. A historizmus kertművészetében újra nagy teret hódít magának (mondhatni a reneszánszát éli) a különleges, régi korok emlékeinek gyűjtése. A régi műtárgyak, romok az egyes családok ősiségét is hivatottak érzékeltetni, ezért a korban nem maradhatott egyik kert sem „curiosa” nélkül. (HEGEDŰS, 2011, 4)

Ez idő tájt már nagy divatja volt a híres kertek szobrainak másolása is. Így rendszeresen régi korok figurái köszönnek vissza az újonnan elhelyezett szobrokban. Gondoljunk csak a Farnese-Hercules archetípusra, ami többek között a franciaországi Vaux-kastélyában, a Tuileriák kertjében, vagy az olaszországi Palermóban, esetleg a vicenzai Salvi-kertben. De mondhatnánk példának akár Giambologna Merkúr-szobrát, aminek másolatai a római Medici-villától kezdve, Peterhof barokk kertjén át, egészen Neercanne kastélyának partereiben is megtalálható volt. (SISA, 2007, 109-115)

Ezt a rövid áttekintést a szobrokról azzal az utolsó információval szükséges kiegészíteni, hogy miként viszonyul napjaink kertművészete ezen alkotásokhoz. A szűk területi keretek végett, a giccs és igényesség kérdéskörét most végig járni nem célom. Azonban az kijelenthető, hogy napjaink kertművészetében is szerepet kapnak a hagyományos formakincsű szobrok is. Ezek sokszor idős, akár 100 éves szobrok is lehetnek, de ugyan így vannak napjainkban gyártott társaik is. Valamint rendkívül jelentős napjainkban a barokk szobrok restaurálására irányuló szándék több ország kertjei kapcsán is.

4. A barokk kertek újításai a térszervezés tekintetében

A barokk kert struktúrájában a perspektíva, a horizontvonal, a kontrasztok, a mozgalmasság és a kiemelések, a hangsúlyok különös figyelmet kaptak. A kert egész területét látványtengelyek, azaz vue-k tárják fel, s ezek sugaras rendszerre osztják fel a kertet. Különböző rendeltetésű és kialakítású kertrészek jönnek ezáltal létre, gondoljunk akár a zárt boszqókra, a parterekre vagy éppen a vadaskertre. A tengelyek esetében bevett szokás volt kétoldalt magas, nyírott térfalak kialakítása. A tengelyek és egyéb kerti kerek vizuális megerősítésére vertikális elemeket, szobrokat, szökőkutakat helyeznek el, vázákat, obeliszkeket helyeztek el.

A látványtengelyek sokszor a táj környező elemeit is bekapcsolják a kert rendszerébe (templomtorony, kilátó, messzi épületek, tájrészletek). Ezek hasonlóan erős vertikális kontrasztképző elemek, mint a kertben lévő szobrok.

Sok helyen olvasható és hallható a reneszánsz-, és a barokk kertművészet térszervezése kapcsán a mellé –, és a fölé rendelő viszony. Most azonban azzal a kevésbé elterjedt, de a lényegét remekül megragadó, állításból indul ki az ismertetés miszerint: „A barokk kertépítészet legfontosabb eredményeit az organikus térszervezésben érte el...” (JÁMBOR, 2009, 77)

Miért helytálló a megállapítás, miszerint a terek organikus rendszerként működnek a barokkban, és milyen kapcsolatban van ez a szobrokkal? Annak érdekében, hogy megvalósulhasson az emberre szabott, organikus szerkezet, rendre szobrokat, épített elemeket és nyírt növényeket alkalmazták. Kevés jobb eszköz állt rendelkezésre az alkotó számára, mint a növény és a hozzá képest definiált szobor a terek méretének definiálására.

1. A tereket és azok formáit, a méreteket, felületképzést, a tagolás és az épített elemeket, az ember által érzékelt látvány szerint alkotta meg, mert ez volt az a kor, amikor a perspektíva és a megfigyelési tapasztalatok kibontakozóban voltak. Így nagyon fontos szerepe lett nem csak az építészet és a festészet, de a kertépítészet terén is a helyes arány és térérzékelési rendszer megalkotásának.
2. A barokk a külső térrendszerrel mindig egybeszervezte az összetett belső tereket, sokszor egy tengelyre fűzte azokat. Nem csupán vizuálisan kapcsolta össze őket, hanem formai megoldásokkal, hasonló lépték alkalmazásával és az ikonográfiával is. A növények a szobrok háttérében érzékeltetik a méreteket.
3. Organikus továbbá azért, Zádor Anna szavaival élve, mert: „[a barokk kastély és kert] *monumentális egységgé forrott össze, anélkül, hogy ezen egységen belül az egyik tényező a másik rovására túlságosan érvényesülne.*” (IN GÉCZI, 2022, 460)
A kertben ugyanúgy tetten érhetőek az épített elemek, mint az épületben a kertet idéző diszek, festések, szobrok, növények. Ezek mindig egyensúlyban, egymást kiegészítve jelennek meg.

A térszervezés organikusságát még számos kerti mozzanatban és rendszerben fel lehet fedezni, azonban most vessünk inkább egy pillantást a hasonlóan organikus és természetes hatást keltő *sala terrena*-ra, amik rendre kültéren használatos szobrokkal is díszítve voltak.

A **sala terrena**, vagyis a *föld terme* minden esetben a kastély belső és külső tereinek egyik legérzékletesebb átmenete. Fontos róla szót ejteni, hiszen a barokk kor sajátja, hogy a kastély és kertje közötti átmenetet feloldja. Ebben szerepet játszanak a szobrok, a domborművek. Lényegében behozza a kert, a természet elemeit és részleteit, amiket építészeti formanyelven jeleníti meg a belső teremben. Különböző futó növény ornamentikákat, festéseket, domborműveket alkalmaztak díszítésként. De ilyen elemek lehettek a kerti vázák bennük virággal, gyümölcscsel, vagy különböző mitológikus szobrok, vagy éppenséggel a kert egy-egy pavilonját imitáló olajzöld lécrácsos lugas falfestés, illetve különböző vízjátékok, csobogók.

A számos ismert külföldi példa mellett hazánkban is nagy divatja volt ezeknek a termeknek. Így találkozhatunk velük többek között az Esterházy-kastélyban Eszterházában, a szombathelyi püspöki palotában, a Noszvaji kastélyban, Héderváron is megcsodálható egy lécrácsos szoba, nem beszélve a sümegi püspöki palota terméről.

A kastély és a kert tereinek összekapcsolása összekapcsolásáról tanúskodik Szily János püspök elgondolása is, miszerint: *„Szily római kőmaradványokkal, oszlop- és párkánytöredékekkel kívánta díszíteni a kertet, szabadtéri folytatásaként a sala terrenában elhelyezett kőtárának.”* (FATSAR, 2008, 215)

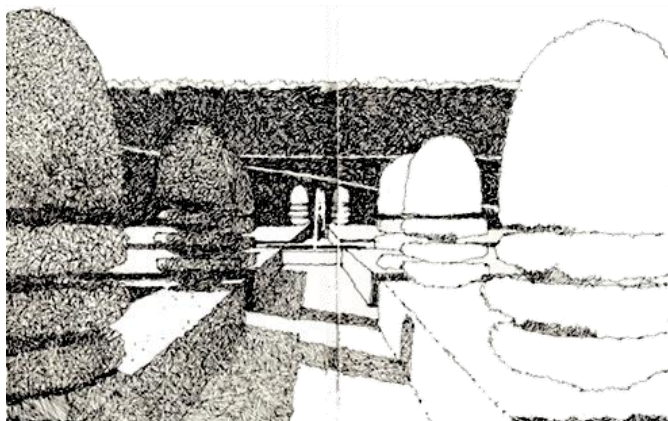

5. Megfeszült formák: a topiáriák

Mielőtt rátérnék a barokk kertek szobrainak részletes ismertetésére, fontosnak tartom, hogy megemlítssem a kert azon elemeit is, amik rendkívül jól magukban hordozzák a fent említett művészeti magatartást: a természet és az épített elemek összehangolását. Ezek nem mások mint, a *topiáriák*. A növények művészi igényességgel történő alakítása, nyírása, már évezredek óta kedvelt eszköze a kertművészetnek. Akár az antik római kertépítészetről, akár a középkor zárt kertjeiről, vagy éppen a reneszánsz villák világáról beszélünk, nem lehet szó nélkül elmenni a formára nyírt dézsás és szabadföldi növények alkalmazása mellett. Ez a fajta növényalkalmazás rendkívül reprezentatív, sok erőforrást és szaktudást igényel, ezért is kedvelt eleme az éppen adott társadalmi elit kertjeinek. A növények ilyen fokú, művészi igénnyel történő kialakításában, erre szakosodott, megbecsült alkotók – „topiarius kertészek” – vettek részt.

A növények nyírása már az ókor virágzó kultúráiban is bevett szokás volt. Maga a jelenség, miszerint egy szabálytalanul nöövő, felfelé törő növényi formát visszafogunk, nem nélkülözi a feszültség érzetét. De valójában ez a belső ellentét az, ami miatt ilyen formán egy-egy növény sokkal hangsúlyosabb szerepet kap. Nem csak vizuálisan sűrűek és tömöttek a különböző topiáriák, hanem a szellemi tartalmukban is. Az erősen pontszerű megjelenésük és lényegiségük okán, a kertekben hangsúlyképző és figyelemfelkeltő szerepük is számottevő.

A reneszánsz idején a nyírt növényi formák kultusza újra felerősödik (HERCZEG, 2008, 20), ami aztán nélkülözhetetlen talpköve lesz annak a gazdag növénydíszítésnek, ami a barokk korszakban éli talán abszolút fénykorát. A francia barokk kertalkotóknak ilyen téren nem volt szükséges a szomszédba menni előképekért. Gondoljunk csak Chenonceau, Villandry vagy Amboise reneszánsz kastélyaira és kertjeire, ahol szebbnél

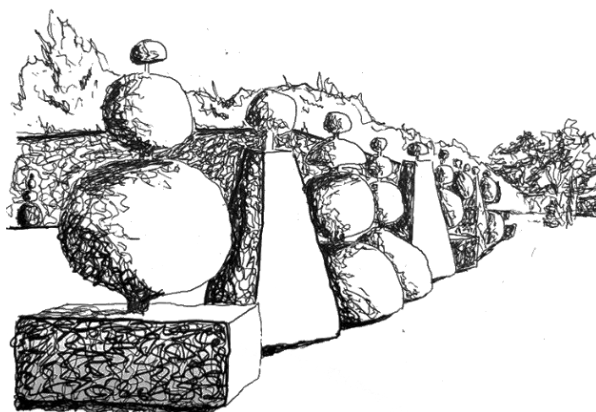
Villandry, reneszánsz topiária formák. A szerző rajza.

szébb példák láthatóak nyírt növények tekintetében. A francia barokk tehát nem csupán folytatja elődeinek ilyen téren felfedezhető szándékát, de ki is tudja szélesíteni azt a hatalmas erőforrásoknak köszönhetően.

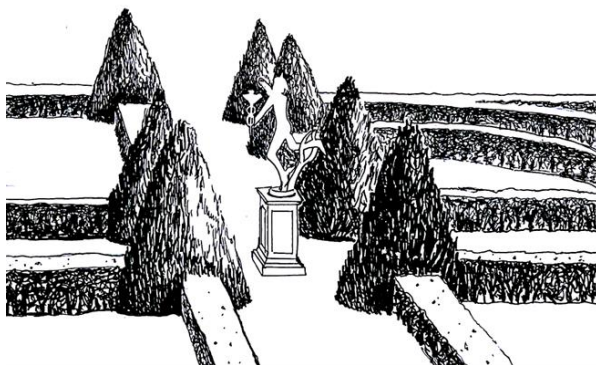

A legtöbb helyzetben a nyírt növényi formák az ismétlődés okán válnak a figyelem központjává. Hiszen az igazi nehézséget nem egy-egy növényegyed megfelelő formára nyírása jelenti, hanem pontosan a nagy számú ismétlődésük. Egy hatalmas gyepes parter esetében például, az azt körülvevő összes topiáriának ugyan olyan méretűnek kellett lennie, hogy elérje a kívánt esztétikai szerepet. Ez azonban a növények esetében, amik rendkívül vegyes, akár napról-napra változó képet mutatnak, igazi kihívást jelentett.

A barokk kertekben nehéz olyan félreeső helyet találni, ahol ne pillanthatnánk meg formára nyírt növényeket. Ott vannak a virágos parterek szegélyeinél, a kastély közelében dézsába helyezve, de ott vannak a zárt boszkék rendszerében vagy éppen a főallék sövényfalainak lábánál... Az elhelyezkedésükkel kapcsolatban három nagy kerti helyzetet érdemes megnevezni, ami a későbbiekben a szoboralkalmazás taglalásánál is érdekes lehet.

*Egy tengelyre fűzött, nyírt növényformák
Versailles kertjében. A szerző rajza.*

*A topiáriák helyek kijelölésére is alkalmasak,
Neercanne-i kastélykert. A szerző rajza.*

Az első, talán legtipikusabb tendencia nem más, mint a nyírt növények hangsúlyos tengelyekre való fölfűzése. Az allék, sétányok, egybefüggő sövényfalak általában hivatottak voltak kifejezni a perspektíva közel végtelen kiterjedését. Erre a hatásra erősítenek rá a két oldalt szimmetrikusan elhelyezett növények. Ez az elv, nevezetesen az ismétlés, közismert és régen bevett kertművészeti szokás a terek optikai megnyújtására.

A második fontos alkalmazási terület az utak kereszteződéseiben, terek kijelölésében érhető tetten. Ezek a növények rendre horizontális kiterjedéssel is bírtak, így alkalmasak voltak messzi távlatokból is érzékeltetni egy-egy kerti struktúrát.

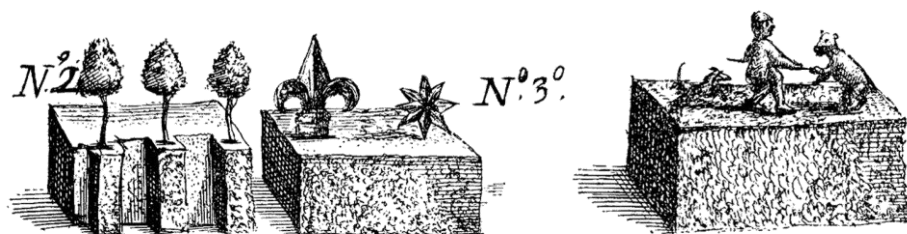

*Sövényfal előtti topiária alkalmazás, Versailles.
A szerző rajza.*

A harmadik, fontos előfordulási helyzetük pedig a sövényfalakkal kapcsolatos. A boszkék zárt, merev falainak megtörésére, a magas sövényfalak tagolására alkalmas ez a fajta növényalkalmazás. A ritmusosan elhelyezett, sokszor szobrokkal kísért topiáriák érdekesebbé, plasztikusabbá teszik a tereket, sétányokat.

Természetesen ennél jóval több érdekes és lényeges egyéb topiária alkalmazásról lehetne beszélni, de ezektől el kell tekintenünk, hogy a téma keretein ne lépünk kívül. A dézsás topiáriák, a nyírt sövényfalak, lugasok, a „zöld” építészeti tagozatok, mind-mind külön fejezeteket érdemelnének.

A fent említett példák és ismeretek megemlítése azért elengedhetetlen a szoboralkalmazás taglalása előtt, mert a legtöbb esetben ezek kéz a kézben járnak a barokk kertekben. Nem is feltétlenül kell szétválasztani a két fogalmat egymástól, hiszen minden topiáriára tekinthetünk úgy, mint a növényi formák remekbe faragására, élő szoborra.

*Művészi megformálású topiária.
A rajzokat Lippay János metszete nyomán a szerző készítette.*

6. A barokk szobrok

A dolgozat következő részében az olvasó a barokk kertek szoboralkalmazásába nyerhet részletes bepillantást. A fejezet célja, hogy a keretekhez mérten, komplex, ugyanakkor mégis átlátható módon értekezzen ezekről a kerti elemekről.

A kertek szobrainak elemzése nehezen megfogható főleg, ha egy egész korszakról szeretnénk általánosságokat, ismertetőjegyeket megfogalmazni. Azonban csoportosíthatóak, méghozzá a kerten belül betöltött helyzetük alapján. Így láthatjuk majd, hogy a kapuk, a sétányok vagy éppen a medencék, a falikutak, a díszkutak szobrai különböző kerteken belül állandó jegyeket, tulajdonságokat mutatnak.

A dolgozat terjedelme két helyszínről részletes elemzésének leírását engedi meg, azonban a megállapítások általános érvénnyel bírnak. Ráhúzhatóak és értelmezhetőek más barokk kertekre is. A két helyszín a **Versailles-i kert Franciaországban**, illetve a **fertődi Esterházy-kastély hazánkban**. A párba állítás azért sokatmondó, mert mindkét példa az adott ország legkomplexebb barokk kertművészeti alkotása. Versailles és Le Notre művészete kisugárzott egész Európára, ami hatására minden ország megalkotta a saját Versailles-i palotáját. Nálunk ez nem másban, mint a fent említett kastély- és kertegyüttesben öltött testet. A csoportok elemzésénél elsőként mindig Versailles, majd ezután Eszterháza kerül bemutatásra. E két példa is jól érzékeltetni fog egy sémát, folytonosságot, amit minden barokk kertre lehet értelmezni és alkalmazni.

Mindkét nagy jelentőséggel bíró történeti kert esetében jól átgondolt, gondosan megkomponált szoboralkalmazással találkozhatunk. Az előbbiben ennek feltérképezéséhez főleg a korabeli tervrajzok, metszetek, látványrajzok és festmények, útleírások állnak rendelkezésre. Vannak azonban az Esterházy-kastély esetében is olyan különlegesen szerencsés szobrok, amelyek átvészelték a történelem viharait. Ezek, az épségben az utókorra maradt szobrok is tanúskodnak arról, hogy milyen magas szinten álltak a kert díszítésére elhelyezett elemek a fertődi kastélyegyüttesben. (Ezek a megmaradt szobrok jelenleg a kastély narancsházában és marionettszínházában vannak kiállítva, várva a megfelelő pillanatot, hogy újra a kert valódi díszévé válhassanak. Ez szükséges és égető feladat akkor, ha a kastély- és kertegyüttest az órá jellemző, barokk kornak megfelelő módon kívánjuk láttatni.)

A versailles-i kert esetében is rendelkezésre állnak a barokk korabeli tervrajzok, metszetek, ábrázolások. E kastélykert vonatkozásában még a barokkot megelőző korok állapotai is dokumentáltak és visszakutathatóak. A kert szobrai ugyanakkor itt szerencsés módon átvészelték a nehéz időket, így ma is díszei tudnak lenni a kertnek. Emellett a kert szobrairól készült külön szakirodalom és elemzés, valamint számos ismeretterjesztő cikk és publikáció.

A szoboralkalmazási program bemutatására célszerű egy jól követhető, és átlátható módszert alkalmazni. Ez jelen esetben nem más, mint a tervezői komponálásnak megfelelően, a látogatók útvonala mentén, ismertetni a fő kerti egységeket és az ezekhez tartozó szobrokat.

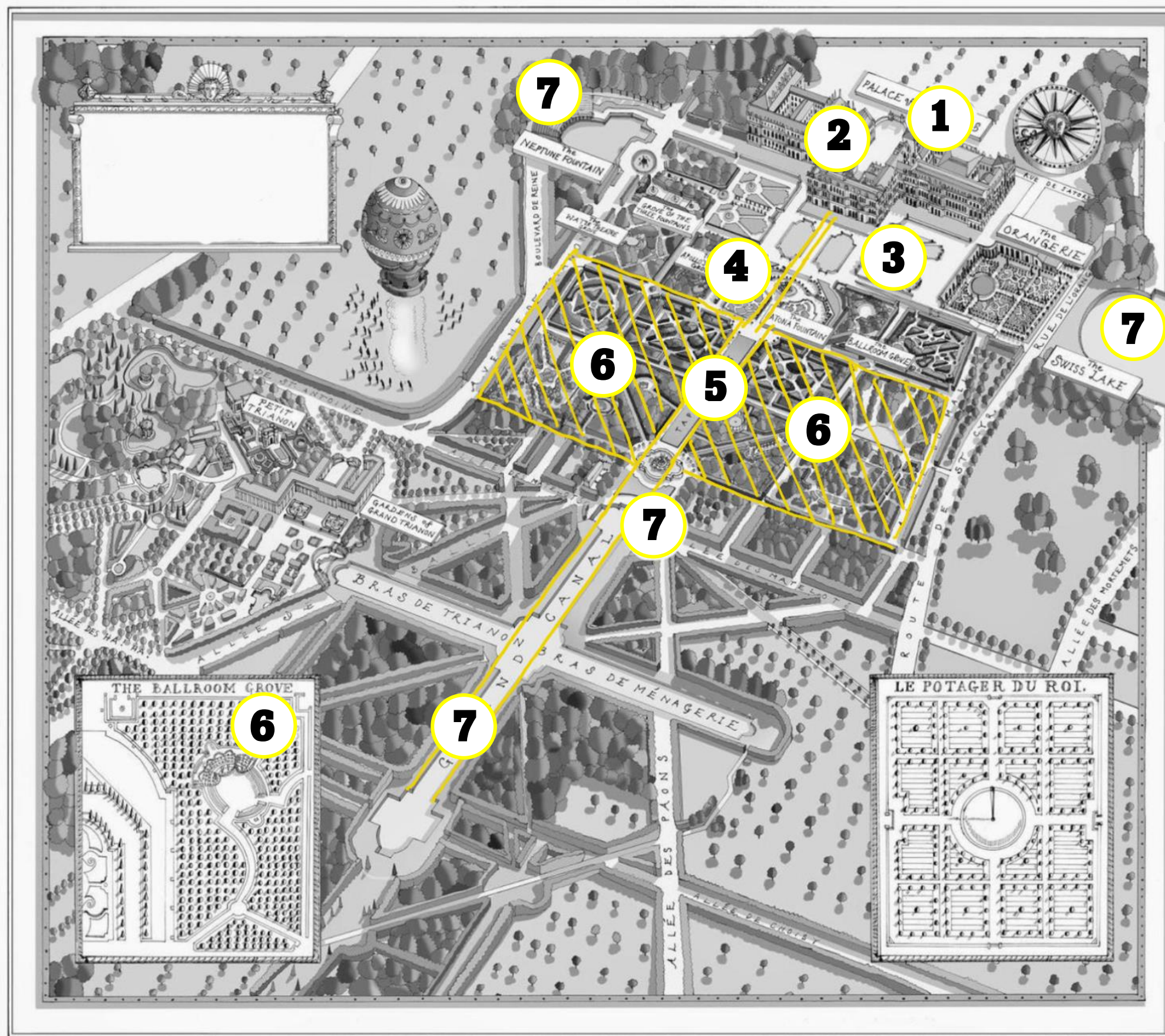
A két kiválasztott kertet (Versailles, Eszterháza) a teljesség igényével, minden (később megnevezett) szobortípust körüljárva elemzem, ezzel érzékeltetve, hogy egy-egy barokk kerten belül is mennyi féle szerepben tűnnek fel a szobrok.

Elsőként a kastély épületéhez való megérkezés főbb sarokpontjairól tudhat meg többet az olvasó. Úgy, mint a **barokk kerítések és kapuzatok** vagy éppen a **cour d'honneur**-ről és ezeknek díszítéséről. Második fő kerti egység, ami a vizsgálat tárgyát képezi, az a kastély közvetlen környezete. Ideértve a kastélyhoz szorosan illeszkedő **teraszokat, kamarakerteket, korlátokat**. Harmadik nagy egységet a **gyepes és virágos parterek** szoboralkalmazása jelenti.

Ezután, amerre egyébként a látogatói útvonal is halad, jutunk el a **főallé(k)** részletesebb ismertetéséhez. A **boszkék** rendszere és a kert távolabbi részei jelentik az utolsó nagyobb fejezetet, ahol vizsgálat alá kerülnek a szobrok. Ezek a teresedések azok, amik újonnan, a barokk korban alakulnak, formak ki. Itt kap majd igazán fontos szerepet a szobrok látványban, perspektívában, illetve térszervezésben betöltött szerepe.

Minden fejezet végén egyéb - főleg hazai- példák is leírásra kerülnek, érzékeltetve ezzel a honi barokk szobrok egykori és mai rangját. Ez továbbá hívatott érzékeltetni a dolgozatot megelőző gyűjtőmunka komolyságát, hiszen számtalan hazai példa is segített az elemzés csoportjainak felállításában. Következzenek tehát a csoportok és részletes elemzésük a barokk szobrok kapcsán:

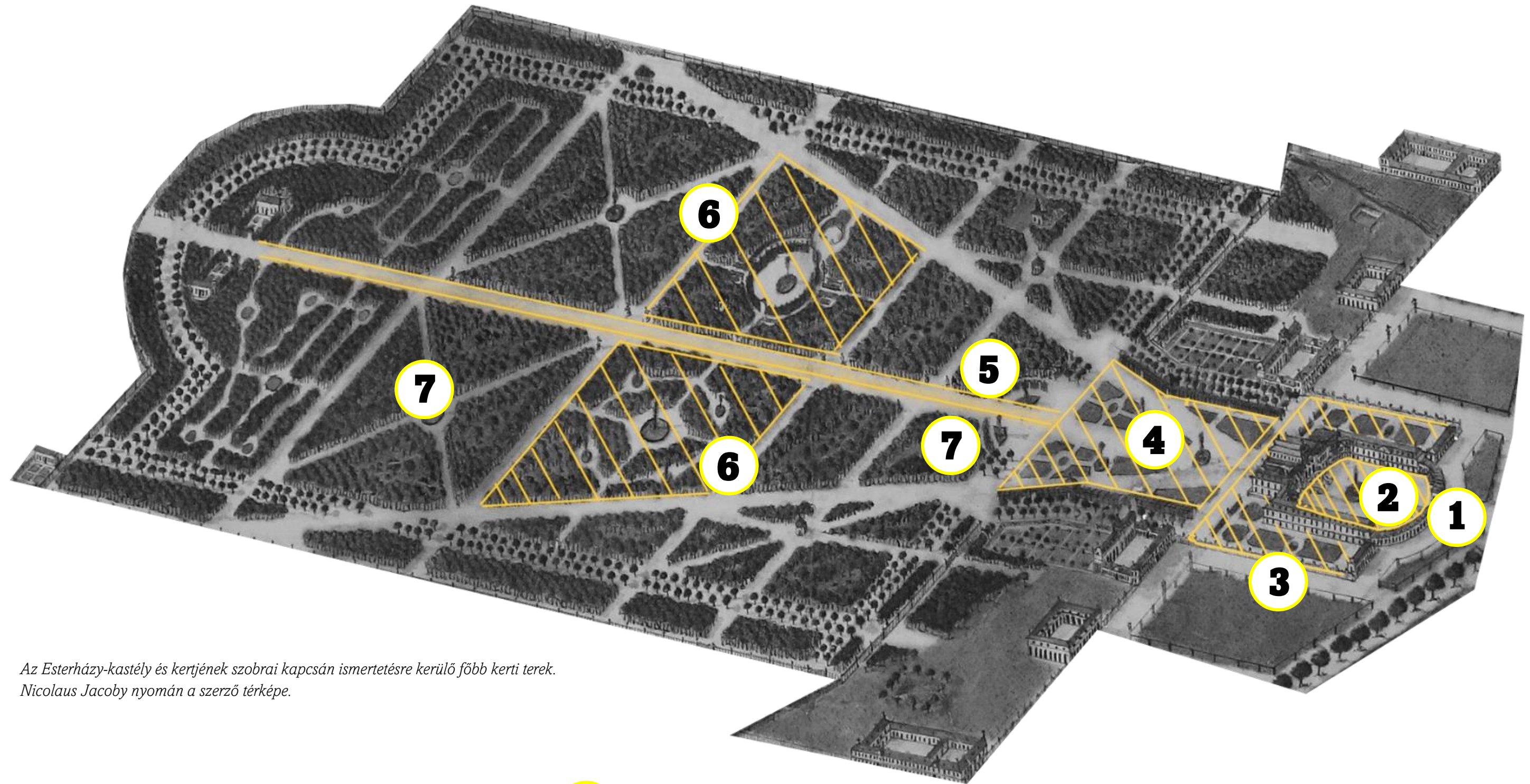

- 1** A kastélykert kapuzatainak és kerítéseinek szobrai.
- 2** A cour d'honneur és szobrai.
- 3** A kastély közvetlen környezetének szobrai.
- 4** Parterek kapcsán alkalmazott szobrok.
- 5** A főallé és a sétányok szobrai.
- 6** A hátsóbb kertrészek, a boszkék szobrai.
- 7** A vizekhez kapcsolódó kerti szobrok.

A Versaillesi- kert szobrainak kapcsán ismertetésre kerülő főbb kerti terek.
Katherine Baxter rajza nyomán a szerző térképe.

*Az Esterházy-kastély és kertjének szobrai kapcsán ismertetésre kerülő főbb kerti terek.
Nicolaus Jacoby nyomán a szerző térképe.*

1 A kastélykert kapuzatainak és kerítéseinek szobrai.

2 A cour d'honneur és szobrai.

3 A kastély közvetlen környezetének szobrai.

4 Parterek kapcsán alkalmazott szobrok.

5 A főallé és a sétányok szobrai.

6 A hátsóbb kertrészek, a boszkék szobrai.

7 A vizekhez kapcsolódó kerti szobrok.

7. Megérkezés: a kastélykertek kapuzatai és kerítései

Kezdjük tehát az ismertetést a barokk kastély és kertegyüttesek kerítéseivel és reprezentatív kapuzataival.

Az ember saját tulajdonát a történelem folyamán mindig óvta, védte. A kertművészet különböző korszakaiban is váltakozó intenzitással, de mindig meg volt ez a fajta lekerítő, belső védett teret létrehozó attitűd. A barokk kor hatalmas méretei azonban jócskán megnövelték az anyagi terheket egy-egy kastélykert építtetésénél. Így rengeteg példát látunk arra, hogy a kastélyt körülvevő, épített kerítés jócskán beljebb került kialakításra, mint ahogy azt valódi kert méretei lehetővé tették volna. A külső határt pedig „aha” vagy vizes árok jelentette. (FATSAR, 2008, 57)

Fontos megemlíteni, hogy a kor kerttervezői a legtöbb esetben összefüggő, minden elemre kiterjedő, kertépítési tervvel rukkoltak elő. Ily módon a kerítések, kapuzatok is szerves részét képezték a tervezési folyamatnak. Reagáltak a környezetükben lévő épületekre, anyagokra, a kertre és a szabadterekre. Sok esetben építészeti színvonalú kapuzattervekkel találkozunk, noha ezeket kertépítész alkotók tervezték.

A kerítések szinte minden esetben kőből voltak falazva, ami olyan tartósnak bizonyult az idők során, hogy még ma is sok helyen állnak és hirdetik egy letűnt kor nagyságát.

Állítsuk tehát a Versailles-i palotát, és annak kapuzatait az elemzés kezdőpontjába. Tekintve, hogy a palota a királyi család lakhelyéül szolgált, és nem mellelesleg az egyéb házak, épületek közelsége miatt elengedhetetlen volt, hogy a kastélyt és annak kertjét erős, grandiózus kerítésekkel és kapukkal védjék. A kert több pontján is figyelemreméltó kapuk adtak lehetőséget az arra érdemeseknek a bejutásra. A legfontosabb azonban nyilván a díszudvar kapuzata, amin keresztül a király és a vendégei megközelítették a kastély épületét. Ez volt ugyanis az első építészeti és kertépítészeti elem, amiből a látogató következtetéseket von le. Versailles esetében ez nem lehetett más, mint a páratlan pompa és fényűzés érzete. A kert összes kapuzatára igaz, hogy szimmetrikus és szobrászati elemekkel díszítettek. Egy kapu funkciójánál fogva minden korban szimmetrikus, így ez nem meglepő Versailles esetében sem, ahogy az sem, hogy a szobrok és a drága anyagok használata jellemző rájuk. A szobrokat a szükséges faragás, a szakemberek és maga az anyag költsége is a legdrágább kerti elemek egyikévé teszik. A kor még nem használta a művi anyagokat és az ebből könnyen formára önthető elemeket, ezért mindegyik szobor egy külön műalkotás.

*A Versailles-i palota főkapuja allegorikus szobrokkal.
A szerző rajza.*

Versailles főkapuzatát két oldalán, egy magas lábazatra állítva, két allegorikus figura kapott helyet szobor formájában. Nagyon beszédes, hogy a *bőség és a természeti kincsek*, valamint a *gazdagság és kereskedelem* allegorikus alakjai jelennek meg a főbejáratnál. A kert egyéb kapuzatain továbbá a *győzelem*, a *művészetek és a tudás* allegorikus alakjai is megjelennek. Egyértelmű, hogy nem csupán esztétikai szerepük van, hordoznak szellemi mondanivalót is.

A főkapu kovácsolt vas ajtaja és kerítéselemei arannyal bevontak, ami tovább emel a kapueggyüttes értékén és esztétikáján.

A kert egyéb bejáratainál hasonló struktúrájú és esztétikájú kapukkal találkozunk, aminek köszönhetően minden bejárat egységes, rendezett képet mutat.

Hazánkban is rengeteg barokk kastély és kúria épült az 1700-as évektől kezdődően, egészen a század végéig. Ezeknek a kerítései és kapuzatai, lévén, hogy komoly funkcióval is bírtak, mindmáig könnyen fölfedezhetőek országszerte.

Eszterháza esetében a barokk kapuzat jól illeszkedik a kor általánosan elfogadott szokásaihoz. A pillérek által közrezárt, kovácsoltvas kapuzatok igen széles körben alkalmazott elemek voltak, ahogyan az Versailles esetében is látható. Két pillér, valamint két darab, falból félig kiemelkedő pilaszter alkotja a kapu vázát. Ezeknek a tetején virágokkal és különböző növényi díszítésekkel ékesített vázák találhatók. Csak úgy, mint a kapu tetején álló allegorikus szobroknak, a vázáknak, urnáknak is megvan a maga szellemi jelentéstartalma. Jelen esetben a tömött virágos vázák hivatottak kifejezni az Esterházy-család gazdagságát. A kastélyhoz és kertjéhez továbbá két oldalról is be lehet jutni. Az itt lévő kapuzatokról hasonlóak mondhatók el, mint a fent említett esetben. A pozícióból és funkcióból adódóan ezek kisebb léptékű és díszítettségű elemek, noha itt is megtalálhatók a kőből épített pillérek, a kovácsoltvas kapuk és a díszes vázák. A kastélykertet, ezekkel a kapukkal egységes stílusú, kovácsoltvas kerítésblokkok szegélyezik.

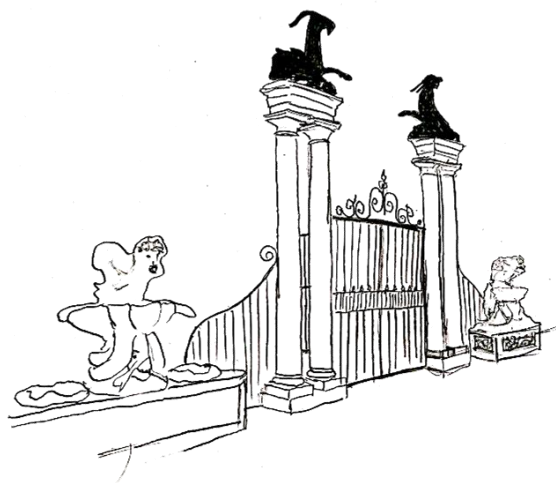
Az Esterházy-kastély kovácsoltvas főkapuja. A szerző rajza.

Röviden szót kell ejteni a teljesség kedvéért a **kerteken belül elhelyezkedő kapuzatokról**, átjárókról is. Ezek általában szerényebb méretet öltöttek, és tényleges védelmi funkcióval nem igazán rendelkeztek. Annál inkább volt fontos esztétikai, ikonográfiai szerepük. Versailles és Eszterháza esetében is megjelentek a barokk korban ezek. Az előbbi kertben ma is rengeteg kisebb-nagyobb kerten belüli kapu található. Példának okáért az egyes boszkék a kertben fizikálisan lezárhatóak voltak ha arra volt szükség éppen. A Salle du Bal, vagyis az egyik Versailles-i boszké gyakran tartotta zárva kapuit, hiszen belül privát mulatságok, előadások is kerültek megrendezésre.

Hasonló a helyzet Fertőd kapui kapcsán is. A kastély közelében, elhelyezkedő kamarakertek (áttört) fallal, kerítéssel és kapukkal voltak és vannak elkerítve egyes látogatók elől. Ezeknek a bejáratoknak fizikai valójuk mellett szellemi jelentéstartalmuk is jelentős: elrejt és határokat szab az „egyszeri” látogató számára. Emellett a kastélytól távol eső részekben is van, hogy szimbolikus vagy éppen funkcióval is rendelkező kapukat találunk. Az úgynevezett Lés erdőben, a kert távolabbi részén, is az utat sok esetben kapuk indították és zárták le. Ezek közül ma is áll még egy-kettő.

Az egyik legcsodálatraméltóbb példa azonban a firenzei Boboli kertben látható. A kerten belül ugyanis áll egy szigetcske, az *isolotto*, ami két oldalról megközelíthető hídon keresztül. A hidakra azonban a feljárást kapuk és félelmetes, vízhez kapcsolódó mitológiai szobrok őrzik. A bejutás csak az arra különösen érdemesek számára volt lehető. Pont, mint egy korabeli kamarakert esetében. Az ilyen, kerten belül elhelyezkedő kapuzatok jobbára azt sugallják a szemlélőnek, hogy az általuk őrzött terület különösen jelentős, és nem férhető hozzá bárki számára.

Az „Isolotto” kecskés kapuja Firenzében.
A szerző rajza.

A fent említett kertek kapuzatai jól summázzák a kor archetípusait és szokásait. A legtöbb esetben váza vagy valamiféle szimbolikus állati- vagy emberi figura található a barokk bejáratokon és kerítéseken. Ennek kastélyonként eltérő ikonográfiája, története lehet, de funkciójában és mondanivalójában egylényegűek. Reprezentálás, védelem fizikai és szellemi síkon, művészeti érték: ezek tehát a barokk kapuk fő üzenetei.

Emellett szinte minden esetben a kapuk az első kerti elemek, amik alapján a látogató következtetéseket vonhat le. Ezért mindig kitüntetett a kapu pozíció a kerteken belül. Kitűnnek a környezetből, felhívják magukra a figyelmet.

A **hazai példák** is lekövetik és alátámasztják a fönt leírt tendenciát. A kapuzatok a honi példák esetében is sokszor rendkívüli igényességről és ráfordításról tanúskodnak. Ez nem véletlen, hiszen a kastélyoknak és a hozzájuk tartozó kerteknek is egyaránt ez az első pontja, ami a látogatók lenyűgözésére is szolgál, és amik alapján megszületnek az első benyomások a szemlélőkben. A relatív sok megmaradt hazai példa, a vázák és az állatmotívumok széles tárházát tartalmazza. A legfontosabb talán nem is az, hogy ezeknek a kerti szobroknak milyen a részletképzése, hanem a tény: voltak, ránk maradtak, és példával szolgálhatnak a jelen számára is. A példa, amit számunkra sugároznak pedig így hangzik: a kerítések és a kapuzatok rendkívül hangsúlyos elemei a kertművészeti koncepciónak, és nem csak funkcionalitásuk, hanem szellemi tartalmuk, szimbólumaik is figyelemre méltóak.

Az első kerti helyzet ismertetését lezárandó pedig még az olvasó elé tárnék egy-két hazai példát a teljesség igénye nélkül, ezzel is érzékeltetve a téma nagyságát és szépségét. Ezen példák mindegyike ugyancsak hozza a fent említett tendenciákat, művészeti hullámokat. A kapuzatok díszeként a vázák számtalan hazai példa esetében felbukkannak, így például a móri Lamberg-, a hédervári-, a keszei Huszár-Purgly-, a nagyvázonyi Zichy-, a szécsényi és a mándoki Forgách-, a nagytétényi-, a répceszentgyörgyi Szentgyörgyi Horváth-Zinner-Nedved-a hógyészi Lichtenstein-kastély esetében.

Az állati és emberi figurák ritkábban, de mégis figyelemre méltó számban bukkannak fel hazánk barokk kapuzatain. Így például unikornisokkal találkozunk a hajósi-, a noszvaji-, a szentbenedeki Korniss-kastély vagy éppen az aszódi Podmaniczky-kastély esetében is. Emellett népszerű kapudísz volt itthon az oroslán, a fegyvert tartó ember vagy éppen az adott család címerállata.

*A móri Lamberg-kastély főkapuzata.
A szerző rajza.*

*A hajósi-kastély állatfigurás kapuzata.
A szerző rajza.*

8. A kastély közvetlen környezete

A következő ismertetésre kerülő kerti helyzetben a szobrok szinte kivétel nélkül olyan pozíciókban állnak, amik kapcsolódnak a kastély épületéhez vagy annak egyes elemeihez. A kert és az épület éppen ezeken a helyeken olvad leginkább egymásba, és itt mosódik össze leginkább a 'külső' és a 'belső' világ, amiben a szobrok kulcsszerepet játszanak. Talán mi sem foglalja össze jobban ezt a téri helyzetet, mint Zádor Anna szavai: „[a barokk kastély és kert] *monumentális egységgé forrott össze, anélkül, hogy ezen egységen belül az egyik tényező a másik rovására túlságosan érvényesülne.*”

(IN GÉCZI, 2022, 460)

Cour d'honneur, a fogadóudvar

A kastély főhomlokzata előtt elterülő szabad terület mindig az egyik legforgalmasabb pontja a kastély- és kertegyütteseknek. A nagyfokú használatbavétel azonban jelentősen lekorlátozta az itt megjelenni tudó funkciókat és díszítő elemeket. Ugyanakkor ez kihatással volt a méretekre is, hiszen ne felejtjük el, ez még jócskán a négy-hat fogatos lovaskocsik ideje. A körbeforduláshoz tehát hely kellett, még hozzá sok. Ha mindez nem korlátozná be eléggé e kerti helyzet esetleges kialakítási lehetőségeit, akkor továbbá érdemes megemlíteni a különböző „felfordulásokat”, amiknek otthon adott egy-egy díszudvar. Gondoljunk csak a Poggio Imperiale lovasjátékaira, vagy a torinói Piazza Castello lovagi tornáira, amik nem merültek feledésbe a középkor elmúltával sem. Ilyen esemény volt egy-egy seregszemle, egy népelégedetlenség, amikor a díszudvar köveit ezer meg ezer pár láb tiporta végig. (GOMBRICH, 2002, 408)

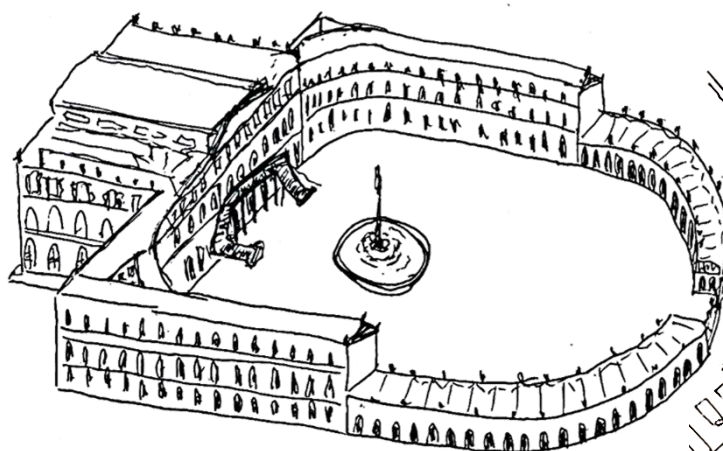
Így általánosságban elmondható a barokk díszudvarok esetében, hogy a funkció okán hatalmas burkolt felületek alakultak ki. Ezek a téri helyzetek ugyanakkor magukba hordozzák az esztétikum egy fajtáját, még hozzá azzal, hogy a háttérbe vonulnak. Ezzel a gesztussal ugyanis megteremtik a lehetőségét annak, hogy a környezetükre tudjon koncentrálni a látogató. A díszudvar szerves eleme ugyan úgy a díszes kapuzat, mint a reprezentatív főlépcső vagy épületbejárat. A nagy teresedés ilyen módon kiemeli a kastély egyéb külső, díszes elemeit. A homlokzaton álló, a párkányokat tartó, vagy a korlátokat, mellvédeket díszítő elemek így nagyobb szerephez tudnak jutni.

Vessünk tehát egy pillantást a két, részletesen boncolgatni kívánt kastély díszudvarára. Az Esterházy-kastély esetében három különböző korszakot szükséges megemlíteni a díszudvar tárgyalása kapcsán.

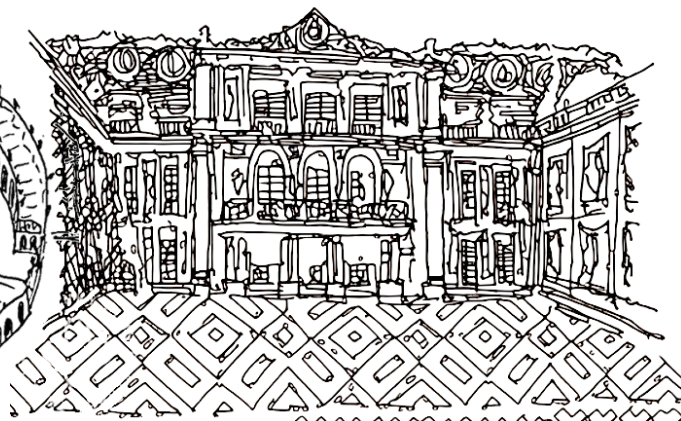
Első, korai kialakítása hozza a fent említett tulajdonságokat: a nagy befogadóképességet, a kifogástalan funkcionalitást, és a kastély díseit érvényesíteni hagyó attitűdöt. Ez a tér ily módon jól megfelelt a 18. század közepi katonai gyakorlatoknak és szemléknek, valamint a népes vendégsereg igényeinek.

A következő képét a díszudvar akkor nyerte el, amikor is az 1770-es években köralakú díszmedencét helyeztek el az U-alakú díszudvarban „*A burkolt díszudvar üres volt, csak egy díszmedence jelöli ki rajta a hangsúlyos pontot*”. (FATSAR,2008,39)

A medence elhelyezése oly módon történt, hogy az ne zavarja az egyébként félkört leíró hintók útvonalát, mégis nagyon markánsan jelölje meg az udvar egy pontját. A medencéhez egy magas vízszugár is tartozott, ami a vertikális síkon is kihangsúlyozta a medence szerepét. A medencét díszítő szobrokkal kapcsolatban meglehetősen kevés információ áll rendelkezésünkre. Ha azonban a kert ebben az időben készült többi díszmedencéjét és vízarchitektúráját vesszük alapul, akkor nagy valószínűség szerint, a díszudvarban is fontos szimbolikával és ikonográfiával bírhatott a medence. A család másik ágának Csákváron például vörös mészkőből készült kút látható a díszudvar közepén. A kút „*vörös mészkőből készült, hasáb formájú, tetején díszvázával és elől kis medencével*.” (SISA,2023,31) Emellett az fronton Poszeidónt ábrázoló bronzmaszk jelenik meg, ami vízköpő figuraként is szolgált.

Az Esterházy-kastély díszudvara a 18.században.
Nicolaus Jacoby nyomán a szerző rajza.

A versailles-i fogadóudvara hangulata.
A szerző rajza.

A harmadik szakasz pedig már nem a hagyományos értelemben vett barokk kor alkotása, sokkal inkább egy újragondolás. Azonban nem mehetünk el szó nélkül Anton Umlauf díszudvar-újraálmódása mellett sem, hiszen többé kevésbe ez a struktúra látható ma is a díszudvarban. Az udvar átalakítása, a növényültetések, a parteresítés reagált a kor átalakuló igényeire és szokásaira. Gondoljunk csak az autók megjelenésére, vagy a katonai szemlék városokba, főterekre való áthelyezésére.

Ha valahol igaz, hogy a díszudvaroknak rendkívül sokszor, rendkívül rendezetlen tömegáradatot is ki kellett tudniuk elégíteni, akkor az Franciaország és Versailles. Ugyanis nem csupán a király mérhetetlen nagy kísérete és a vendégei fordultak meg itt rendszeresen. (És valóban meg is fordultak, U-alakban, hiszen a díszudvar itt is hasonlóan terelte a forgalmat, mint a kor egyéb alkotásai esetében.) Azonban a király katonái a parádék alkalmával, vagy éppen a heves érületű francia tömeg rendszeresen vette igénybe a díszudvart és az előtte elterülő burkolt felületet. Így mind biztonsági, mind funkcionalitási okok nyomán kevés mozdítható elem volt a díszudvarokban.

Tartogat azonban egy meglepetést még a kastély díszudvara, méghozzá az úgynevezett „*márvány udvart*”. Ennek a közvetlen a kastély előtt elhelyezkedő, az épület szárnyai által közre zárt térnek a burkolati mintázata rendkívül különleges és szemet gyönyörködtető. Az épület és ez a burkolat a kor nagy művészeit is elkápráztatta és megihlette. Itt tartotta Jean-Baptiste Lully az *Alkésztisz* című operájának díszbemutatóját. A háttér a kastély, a díszletek pedig a kert dézsás növényei és szobrai voltak. Nem lehet csodálkozni a helyszínválasztáson, hiszen a főhomlokzat és a burkolat díszessége és mondanivalója mély, gondosan megkomponált, és természetes módon szép.

A versailles-i fogadóudvara márvány burkolatának mintázata. A szerző rajza.

A két említett kastély court d'honneur kialakításai (vízmedence vagy teljesen üres tér) a legelterjedtebb tervezői gyakorlatok közé sorolhatóak. Ezen kívül itt érdemes szót ejteni a kastély épületének bejáratai előtt közvetlenül elhelyezkedő védelmező szobrokról is. Ezek a „bajelhárító figurák” a díszudvar szobrászati értékeihez sokat adnak hozzá. A motívum eredete az ókorig nyúlik vissza, így történetének részletes ismertetésére most nem adatik lehetőség. Érdemes azonban odafigyelni a folytonosságra, arra, hogy a barokk kertművészetben is nagyon közkedvelt és népszerű ez a fajta szoboralkalmazás.

Ezek a szobrok nem ugyanazok, amik a kapuzatokon, vagy azok relációjában helyezkednek el. Itt sokkal inkább a homlokzat közvetlen közelében, kocsifelhajtók, lépcsők, teraszok szobraira érdemes gondolni. Ily módon rendkívül elterjedt az oroszlán, vagy éppen a szfinx megjelenítése. Mindkettőre számtalan példát találhatunk Európaszerte, azonban az itthoni példákból is bőséges merítés áll rendelkezésünkre. Gondoljunk akár a gödöllői-kastély oroszlánokkal közrefogott bejáratára, vagy a nagytétényi-kastély korlátjait díszítő oroszlánjaira. De oroszlánnal találkozunk a dénesfai kastély főhomlokzata előtt, vagy éppen a nyírlakpusztai tarányi-kastély barokk épülete előtt. Szfinxekkel találkozhatunk például Héredváron, de ugyan úgy megjelennek a csákvári-kastély barokk-kocsifelhajtó tervein is.

Talán az egyik legszebb és legkomplexebb példa a barokk díszudvar kialakításra az ausztriai Schloss Hofban látható, ahol az összes fönt említett archetípus jól tetten érhető. Mind a nagyméretű szabad tér, mind a díszmedence, illetve az ezeket őrző szobrok, jelen esetben oroszlánok. E három kialakítás típus nagy mértékben lefedi a barokk kastélyok díszudvarainak kialakítási lehetőségeit.

*A Schloss Hof díszudvara vízmedencével és oroszlánokkal.
A szerző rajza.*

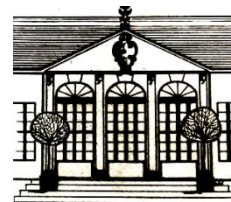
A barokk kastélyok díszudvarainak kapcsán összességben elmondható, hogy közvetett módon díszítenek. A szobrok a legtöbb esetben körülveszik és keretezik ezeket a tereket, nem pedig konkrétan a díszudvarokon állnak. Ez ahogyan láttuk, funkcionális és esztétikai megfontolás is. Lehetőséget teremt a tér tömegek által való használatának, és a háttérbe vonulva hagyja érvényesülni a kapuzatok, épületek szobordíszítéseit. Ezek a homlokzati, épülethez kapcsolódó szobrok azonban legalább olyan szoros kapcsolatot ápolnak a kerttel, mint az épülettel, ezért is helyénvaló őket itt említeni.

*A Palazzo Pitti homlokzata előtti burkolt fogadótér.
A palota homlokzat zavartalanul érvényesül a burkolt tér segítségével.
A szerző rajza.*

9. A kastély hátsó homlokzatához kapcsolódó teraszok

A szerző rajza.

Amikor a kastély hátsó homlokzatához kapcsolódó teraszokat állítjuk a vizsgálatunk középpontjába, akkor érdemes az elemzés kezdetén megemlíteni a *Sala terrenát*. Ezeknek a termeknek az ismertetésére a bevezető fejezetekben már sor került, a részletekbe menő tárgyalásuk pedig túlmutat a jelenlegi dolgozat témáján és keretein. Azonban olyan tartalmat hordoznak ezek a helyiségek, ami mellett nem lehet elmenni, ha jelen fejezetnek meg akarjuk nevezni a szellemi fundamentumát: a finom átmenet művészetét. Ugyanis mi is a barokk kastélyokhoz közvetlenül kapcsolódó teraszok szépsége, ha nem ez? Hiszen a kastélyépületek és a kert közötti átmenetet rendkívül harmonikus módon, folyamatként értelmezve oldották meg a kor neves tervezői. Ennek az érzékelési folyamatnak már ugyan úgy részei voltak a kastély belsejében lévő termek, -természetből merített ornamenseikkel, díszítéseikkel- mint egy külső terasz.

A kastély hátsó homlokzatához kapcsolódó építészeti és kertépítési elemek azért is fontosak, mert ezek legtöbb esetben már közvetlenül a díszkert egyes elemeivel kommunikáltak. A díszudvar és az elülső homlokzat közel sem kapcsolódott ilyen markánsan össze vizuálisan a hagyományos értelemben vett kerti egységgel.

A kastélyok homlokzatainak szűk környezete minden esetben erősen épített jelleget mutat. Ez nem csak a barokk kor sajátja, hanem egy korszakokon átívelő szükségszerűség. Az épület és a kert között fontos egy stabil, de ugyanakkor oldott átmeneti tér. Ez funkcionálisan és szellemileg is tagolja ezt a két eltérő identitást

A hátsó homlokzathoz kapcsolódó szabadterek esetében megfigyelhető egy bizonyos kialakítási mód, ami mentén a legtöbb példa épült. Talán egészen érzékletesen írja le és summázza az ismert mondás ezeket a teraszokat, kerti egységeket, miszerint: „Less is More”.

Ezek a átmeneti terek térben legtöbbször egy vonalként értelmezhetőek, párhuzamosan fut a homlokzat által kijelölt síkkal. Legtöbbször az épület hátsó homlokzatának teljes hosszában megjelenik egy-egy ilyen sáv.

Sokszor teraszok képében öltenek testet, de ide sorolhatjuk például az Esterházy-kastély esetében a hátsó homlokzat előtt végig futó több méteres utat is. Noha markáns építészeti elem (korlát, fal, rézsű) nem akadályozza ez esetben a kertbe való közvetlen átjárást, mégis érezheti a látogató, hogy az épületből nem rögtön a kert közepébe lép be. Mindösszesen 2 lépcsőfok a különbség a kert és a hátsó homlokzat szintje között, mégis elengedhetetlen ez, hiszen elválasztja a külsőt és a belsőt. A markáns keresztirányú út, már-már tér, kiegészül a hátrébb tolt szárnyaknál egy jól látható kő korlátsorral. Ez a határoló balusztrádsor értelmezhető a kastély és a kert, vagy éppen a kamarakertek és (a teljes vendégsereg számra nyitott) díszkert relációjában.

Versailles esetében két terasról is beszélhetünk, ami a kastély és a kertet tagolja. A kastély épületéből kilépve közvetlenül egy keskeny teraszra érkezik a látogató, amiről pár lépcsőfok vezet le a lejjebbi térszintekre. Ennek a terasznak a két kert felé eső végpontja van kiemelve szobrokkal. Sokak számára nem is tudatosul, hogy elengedhetetlen a díszkert és a kastély között egy ilyen, letisztult, átlátható tér. Innen lefelé haladva egy másik, már sokkal nagyobb teraszon találja magát a szemlélő. Ez már nem csupán funkcionális terasz, hanem a díszkert fontos eleme is. Szobrokkal szegélyezett díszmedencék, topiáriákkal kísért gyepes és hímzéses parterek is megjelennek itt. Minden szabályos, épített és feszes képet ölt, legyen szó növényről vagy tárgyról, ami nem véletlen a kastélyhoz egy ilyen közeleső kertrész esetében.

Az egyik legelterjedtebb szokás a barokk kastély és kert finom elválasztására tehát az alacsony, kőből készült korlát volt. Általában könyék magasságig ért, áttört volt, és szobrok tarkították sok esetben. Az egyik legszebb példa a Lichtenwald-i kastély kertjét és épületét elválasztó korlárendszer. De se szeri se száma a további példának, amik ily

módon különítették el a két különböző művészeti alkotást: a kertet és az épületet. Schloss Hof, Sopornhorpács vagy akár az Isola Bella-n lévő Borromeo palota barokk kori támfal és korlárendszer.

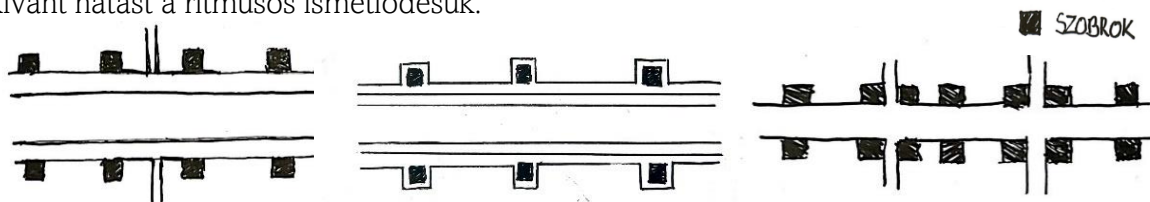
*Átmenet a kertbe: a sopronhorpácsi Széchenyi-kastély barokk terasza.
A szerző rajza.*

10. Szobrok perspektívával, perspektívák szobrokkal, avagy a főallék szoborai

Szinte kivétel nélkül elmondható, hogy a barokk kertek esetében mindig megtalálható egy főtengely, ami a kert szervezőelvét adja. „A kert gerincét mindenkor a kiemelt szerepű főtengely képezi” (JÁMBOR,2009,80), aminek egyik végében jobbra a kastélyépület, átellenesen vele pedig a végtelen messzeség látható. De miért is fontos ezekről beszélni a barokk kertek kapcsán? Mi az, ami miatt megkülönböztetett szerep jut nekik? Hiszen tengelyek már sokkal korábban is felbukkantak a kertművészet hosszú történetében. Az ókortól kezdve, egészen a barokk kort megelőző reneszánszig találkozunk velük a kertek többségében. Azonban a barokk nem csupán használja ezeket, hanem középpontba helyezi, túlhangsúlyozza, kiemeli a kert egyéb mozzanatainak közül. A főtengely, ami sok esetben szimmetriatengely is, mindig grandiózus, de ugyanakkor az emberi látásra és érzékelésre, valamint emberi használatra tervezett. Egy-egy ilyen főbb kerti út a lehetőségek széles tárházát hordozza magában. Gyakran a terep, és a különböző ketrészek játékossága, a sövényfalak, a lugasok és boszkék szándékosan tévesztik meg az szemlélő érzékelését. Ez a megtévesztés és a perspektívával való játék több helyen is megjelenik a barokk kertben. Gondoljunk csak a Vaux-i kastélyra, ahol a főtengely végéből visszatekintve, a különálló kastélyépületek összetartozónak hatnak. A kert struktúrájában betöltött fontos szerepét már sok szakirodalom leírta, azonban a tengelyekhez kapcsolódó szobrokról és azok jelentőségéről kevés szó esik ezekben.

Ha utakról és a hozzájuk kapcsolódó szobrokról beszélünk, akkor megállapíthatjuk, hogy ezek legtöbbször szimmetrikusan helyezkednek el. A szimmetriatengely maga az út, amitől jobbra és balra szobrok állnak, és jelölik ki az út kiterjedését és határait. A nagyobb allékat kertenként különböző ritmusban, de mindig szabályos keretek között, díszítik szobrok (kő és növényi egyaránt). A reprezentatív sétányok szobrai általában egységes anyaghasználat jellemzi. Formakincsük, méretük, tömegük hasonló, hiszen így éri el a kívánt hatást a ritmusos ismétlődésük.

Főallék mentén elhelyezett szobrok tipikus esetei. Szimmetria, ritmus, irányultságok érzékeltetése.

A szerző sematikus alaprajzain: Versailles-, Belvedere-, Boboli kertjeinek tengelyei.

A szerző rajza.

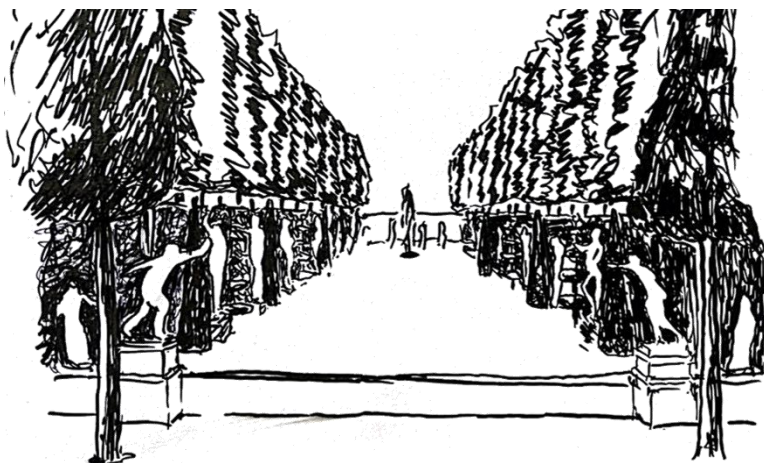
Ezen hosszanti irányultságú utakat rendre kereszt tengelyek szabdalják. Az út középpontjába állított szobrok, kutak, obeliszk megörökítik a kizárólag hosszanti elrendezést, és összekapcsolják őket a párhuzamos utakkal. A legtöbb esetben a fő tengely egy távoli, vertikális tárgyra (szobor, obeliszk) irányul, vagy pedig „akadálytalanul” a végtelenbe fut ki.

Ez a fajta komponálás -miszerint egy egyenes végében markáns „pontot” helyezünk el- nem ismeretlen természetesen a művészettörténetben. A barokk kor azonban feszegeti a határokat (perspektivikusan és szellemileg is) és eddig alig ismert eszközökkel nyújtja-formálja a teret. Gondoljunk csak a Spada-villa kertjében lévő folyosóra, aminek a fókuszpontjában egy „kis” kerti szobor játsza a „nagy” főszerepet. Borromini megoldásának titka mára már közkeletű, de akkoriban új hullámként jelent meg. Ez -némi átdolgozással-, később további kertekben is megjelenik, ha nem is ilyen látványosan.

*Borromini perspektíva-játéka a római Spada-villa kertjében.
A szerző rajza.*

Példának okáért, a Németországi Herrenhausen-kastély kertjében is ennek az elvnek az alkalmazását látjuk a kerti zöld színház esetében. Nem csupán a szabályos rendben ismétlődő szobroknak köszönhető a rendkívüli perspektíva hatás. A színpad alaprajza ugyanis egy trapézt formáz, aminek a keskenyedő oldalai mentén elhelyezett elemek

*Megtévesztő térmélység: zöld színház Herrenhausen kertjében.
A szerző rajza.*

megtévesztő térmélységet hoznak létre. Míg rendszeresen előadások helyszínéül szolgál a kertrész, ami jó példa arra, hogy máig lenyűgöző hatást kelt ez a barokk térstruktúra.

*Kerti „alagút” motívum Schwetzingen kertjében.
A szerző rajza.*

A szerényebb jelentőségű utak esetében legalább a be- és a kilépési pontot szobrok mutatják. Ezek sok esetben vázák, kaspók, de a nagyobb anyagi erővel rendelkező udvartartások esetében faragott kőszobrok is lehettek. Itt, a kastélykerten belül is sokszor jelenik meg az utak elején a kapu motívum, az előzőekben említett tulajdonságaival együtt.

Az összes barokk kerti szobor segíti a tájékozódást és a kert struktúrájának átlátását, de az utakhoz kapcsolódókra ez még hatványozottabban igaz. Ezek -vertikalitásuk miatt- lehetővé teszik, hogy ne csak magaslati pontokról, hanem a kertben sétálva is érzékelni tudjuk egy-egy kert úthálózatát. Ezért hatványozottan fontos az utak indulásánál, végződésénél, illetve egymást való metszésénél elhelyezett vertikális elemek.

Így, ha a barokk tervrajzokat „lecsupaszítjuk” és csak a szobrok helyét hagyjuk meg, még ez is elegendő információt hordoz sok esetben ahhoz, hogy a kert struktúrájára és tagolására egyértelműen következtetni lehessen.

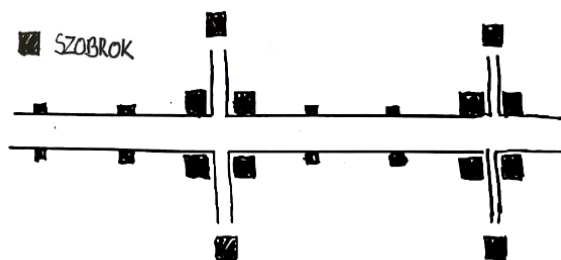
Vessünk tehát egy pillantást a két részletesen boncolgatott barokk kert főtengelyére, és az úthálózatokhoz kapcsolódó egyéb szobrokra.

A versaillesi kert főtengelye nagyszerű módon kapcsolja össze a kert és a táj elemeit. A tengely különböző minőségekben jelenik meg ahogy távolodunk a kastélyépülettől: a burkolt felületű utat gyepsáv, majd hosszanti vízmedence váltja föl.

A több mint 40 méter széles tengely teljes hosszában nagy szerepet játszanak a szobrok. Végig az út mentén érvényes az a megállapítás, hogy a topiáriák, szobrok, műtárgyak szimmetrikusan, az út szegélyén helyezkednek el. A hosszú tengely mentén azonban különböző szerepben tűnnek fel ezek.

A legnépszerűbb és leginkább bevett alkalmazási módjuk nem más, mint hogy az utak szegélyein párba állítva, ritmikusan ismétlődve nyújtják a hosszanti perspektívát. Ez történhet sövényfal előtt, vízmedence szélein, vagy gyepes sávok keretezésekképpen. A legérzékletesebb példa a Versailles-i kert főtengelyében elhelyezett szobrok sokoldalúságára, a boszkék rendszerénél található. Itt ugyanis rendkívül beszédes és könnyen érthető a koncepció, ami szerint a szobrok sorakoznak. Az út két oldalán azonos tulajdonságú vázák sorakoznak (sematikus ábrán kis fekete négyzet) egészen addig, amíg útkereszteződés nem következik. Ekkor, a főallé és a mellékút találkozását, magasabb, összetettebb, ikonográfiailag is jelentősebb szobrok jelölik ki. Így messziről is kirajzolódik a kert úthálózatának ez a része. Ezek a szobrok az úttalálkozásokban továbbá kijelölnek helyet, teresedést is.

*A Versailles-i főallé sematikus szobortérképe.
A szerző rajza.*

Ide megérkezve feltárulnak a látogatók előtt a mellékutak egyéb fókuszpontjai, perspektívái és ez megállásra, körütekintésre készíti a szemlélőt. Ez a kor bevett szokása volt, aminek segítségével tudta a látogatókat a kertben folyamatos mozgásra, felfedezésre készíteni. Mindig új szobrok tárultak föl a sövények, falak, utak mentén. Ezért érdemes megemlíteni, hogy nem a tájképi kert az első olyan korszak, ahol szobrok, épületek, obeliszkok elhelyezése a kert bejárásának módját is meghatározza bizonyos mértékig.

Eszterháza esetében a kastély főtengelyének szobrai mára már semmilyen formában nem láthatóak a kastély kertjében. Ez részben a kedvezőtlen történelmi helyzet, részben pedig a kastélykert barokkot követő átalakításainak eredménye. Sok szobrot elszállítottak, például Kismartonba vagy a pesti Esterházy-palotába, másokat áruba bocsájtottak, megint másokat pedig elloptak vagy elkallódtak. Ma a kastély narancsházában és Marionett színházában vannak kiállítva a kert megmaradt szobrai, köztük a főallé szobrai is. Ránk maradtak azonban tervrajzok, látványrajzok, kertleírások és festmények, amik nagyon érzékletesen vázolják a szemek elé a kastély egykori kerti díszzeit.

A kialakítás és a szobrok elhelyezéséről megállapítható, hogy jól illeszkedett a külföldi áramlatokhoz. A főtengely kastélyhoz közel eső részét parterek és sugárirányú utak tarkították. Ezekben a csomópontokban szabályszerűen, talapzatokon álltak a szobrok és töltötték be szerepüket. Hivatottak voltak az esztétikai díszítésen túl a kert struktúráját is érzékeltetni: Merre-, meddig tartanak, honnan kezdődnek, hogyan tagolódnak az utak. Nem meglepő, hogy a kert szobrai főleg az antik mitológia ikonográfiáját és formakincsét viselték magukon, csak úgy, mint az a mintául szolgáló Versailles-i kertben látható.

A főtengely kialakítása kapcsán a szobrok váltakozó ritmusban és sűrűségben, de minden esetben elengedhetetlen elemként jelentek meg a barokk kertekben. Az itt megjelenő szobrászati elemek kiegészültek növényi háttérrel, legyen éppen az nyírott sövény vagy nyíratlan magas fák, esetleg alacsonyabb buxus szegélyek. Ez nagyon erős perspektivikus hatást ad a kertnek, kinyitja a táj felé a főtengelyt és a látogatókat a hosszanti irányultság a kert hátsó részeinek bejárására készíti. Az itt található szobrok minden esetben a kerti úthálózat fontos csomópontjait is megjelölik és egyértelművé teszik. Irányítják a látogatót, terelik és folyamatos művészeti igénnyel kápráztatják el a kertben sétálókat. Enélkül talán nem is beszélhetünk igazán teljes, barokk kertművészeti koncepcióról.

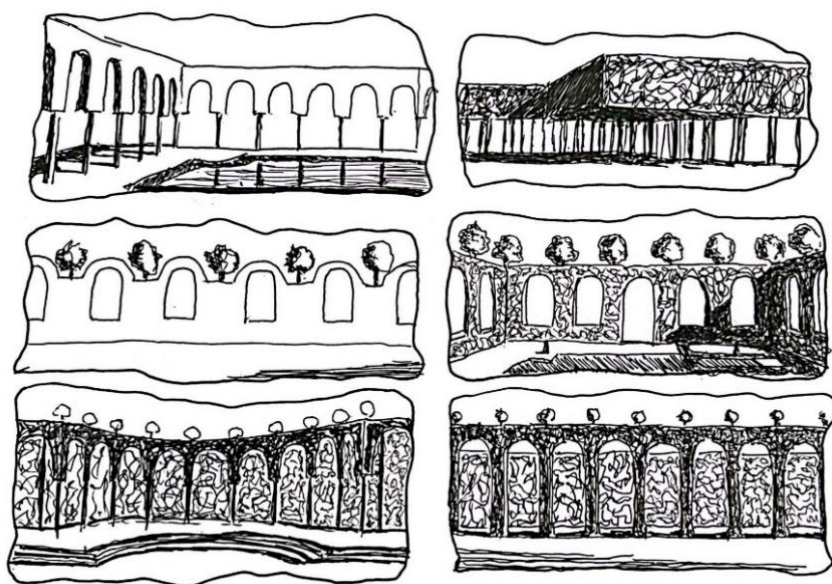

11. Perspektíva a perspektívában- a zárt boszkék szobrai

A barokk korban is igaz az az általános érvényű kertépítészeti tény, miszerint az utak vezetnek valahová, van céljuk és nem csak önmagukért jönnek létre. Láthattuk, hogy az utakhoz kapcsolódó szobrok is segítenek ezt az elvet kidomborítani. A fent említett főallék rendre nyitott és zárt boszkékkel szegélyezettek voltak, amik különböző funkcióknak adtak helyet.

A boszké lényegében sövénnel és fákkal elzárt privát tér, és a barokk kertművészetben éli fénykorát. Ezek a lehatárolt kerti egységek huzamosabb időtöltésre biztosítottak különböző funkciókat. Lehetőség volt így pavilonokban-, padokon ülve-, a sülyesztett labdagyepet játszva- eltölteni az időt. A korban újonnan kialakuló belső terek így gyakran adtak helyet a tervezőnek, hogy megvillantsák a tudásukat perspektíva és látványtervezés terén is. Hiszen szűk, sokszor ovális, elnyújtott vagy éppen bonyolult sokszög alakú terek alakultak ki. Nem idegen továbbá az útvesztők használata sem ebben a kertrészben, amit a magas, egységes sövényfalak különösen bonyolulttá tudnak tenni.

A növények zárt falként funkcionáltak, sőt mi több sokszor egyenesen építészeti és homlokzati elemeket imitáltak a nyírásuk által. Gyakran oszlopokat, tagozatokat, lábazatot, folyosókat és íves árkákat is alakítottak ki a növények lombzatából. Emellett sok lugas és lécrácsos pavilonok is elhelyezésre került itt a rekreáció és látvány elősegítése végett. Ez nem véletlen, hiszen ezáltal a szabadterek építettebb jelleget mutattak, ami a kastély belső tereinek kényelmét, érzetét és pompáját idézhették meg.

Boszkébelsőik sövénykialakítási lehetőségei. Le Notre metszetei nyomán a szerző rajza.

Itt is jól tetten érhető a barokk kertalkotók viszonya a természet és az épített elemek kérdéséhez. Magasfokú építettség a kertben, ugyanakkor kiemelkedő természet ihlette motívumok, tárgyak a belső terekben. Harmónia. Többek között ezen építettség hangsúlyozására is jelentek meg a szobrok, díszkutak és egyéb tárgyak a boszkékban.

A boszkék belsejében 1-2 vagy akár csillagirányban több út is keresztezheti egymást. Közös azonban bennük, hogy találkozási pontjuk általában vertikális elemekkel van kihangsúlyozva, ami jól látható a főbb tengelyekről. Ez hivatott becsábítani a látogatót, akinek érdeklődését felkelti a sövényfalak rengetegéből egyszer csak föltáruló kicsiny átjáró, és a háttérben megjelenő fókuszpont (szobor, díszkút).

Boszké bejárat a Versailles-i kertben, az út végében szoborral. A szerző rajza.

Versailles esetében grandiózus boszkék -szinte labirintus bonyolultsággal- kápráztatják el a látogatókat. Belsejükben pedig egy másik, a kintitől különböző, légkör elevenedik meg. Egy-egy boszké belső olyan különlegességeket is tartogathat a látogatóknak, mint: zöldszínház, süllyesztett nézőtér, pavilonok, tematikus házacsákák, vízmedencék, kaszkádok, szökőkutak. Versailles esetében a fent felsorolt összes elem máig megtalálható, ami rendkívül érdekes, hogy mindig szobrokkal övezve. A boszkék „zárt” légköre ugyanis lehetőséget adott egyes szobrok, szoborcsoportok mélyebb, nyugodtabb, behatóbb vizsgálatára is. A rekreációs felületek: pihenőpadok, pavilonok, lugasok- ahol huzamosabb időt tölt a látogató- legtöbb esetben szobrokkal is ápolnak látványkapcsolatot. Itt érezheti és itt találkozhat leginkább a szobrok mögöttes ikonográfiai tartalmával a látogató. A szobrok tekintve, hogy az antik mitológia történeteit mesélik el és elevenítik meg, jó alkalmat adtak a művelődésre is.

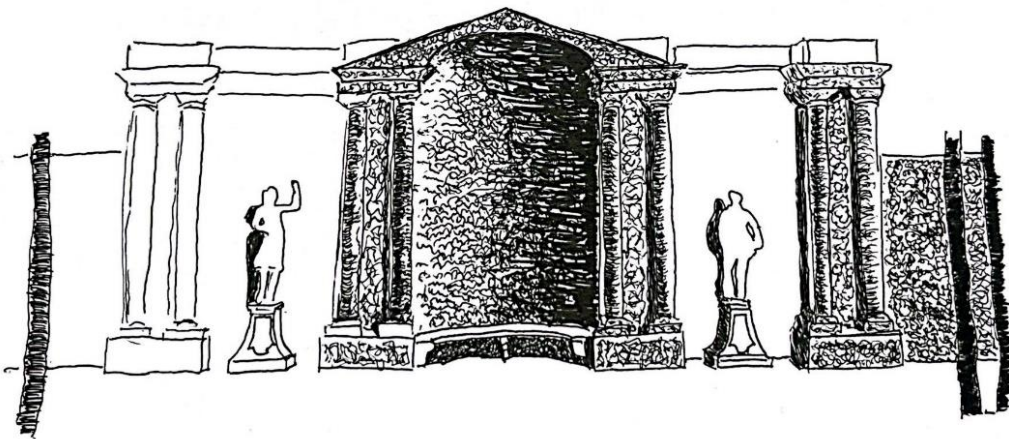

Ha térszervezésről és boszkékról szólunk, akkor mindenképpen érdemes a belsejükben nagyon gyakran helyet kapó labirintusokról beszélni. Ez az elem rendkívül bevett volt a történeti korszakok legtöbbikében. A barokk korszakban magukat a zárt boszkékat is úgy alkották meg a kor tervezői, hogy belső úthálózatuk nagyvonalú, komplex legyen. Az egységesen nyírott, sűrű levelű növények és a trükkösen komponált úthálózat könnyen megtéveszti az embert. Főleg akkor, ha mint a barokkban szokás volt, a kert többi növényét is szigorú szabályok mentén nyírták egyenformára.

Versailles-i kert értelemszerűen nem nélkülözhetette ezt a kerti elemet sem. Le Notre a kert déli részén, az Orangerie-től nyugatra helyezte el a labirintust.

A sövényekkel szegélyezett ösvények harminckilenc szökőkúttal voltak díszítve, melyek összesen 330, ólomból készült és élethű színekre festett állatot ábrázoltak. Minden szökőkút egy klasszikus mesét illusztrált, amelyet egy négy soros verssel kísértek, amelyet az akkori udvari költő írt. A látogatók kedvükre bolyonghattak, kellemesen elveszíthették az útjukat, és kereshették a mesés jelenetekben rejlő mélyebb erkölcsi vagy politikai igazságokat.

Nehezen karbantartható, a Labirintus elhanyagolt lett a tizennyolcadik században, és végül 1774-ben elpusztult. A labirintusból csak a szökőkutak töredékei maradtak fenn, ami bizonyítja a szobrok anyagi időtállóságát is. (HERMANN, 1999, 365-368)

Sövénybe nyírt építészeti tagozatok, szobrokkal társítva; Versailles. A szerző rajza.

12. A barokk kert esszenciája: a vízhez kapcsolódó szobrok

A következő, és nagyon jelentős pont a barokk kertek vízfelületeihez kapcsolódó szoboralkalmazás. Közismert, miszerint a barokk kertek egyik fő eleme maga a víz és ennek változatos megjelenési formái. Nem csak hatalmas medencék, épített tavak, árkok, hanem szökőkutak, vízesések és különböző vízjátékok is megjelennek a kertekben. Magától értetődik azonban, hogy ezek a kerti elemek rendkívül költségesek voltak. Amelyik kert rendelkezett ezekkel, gazdagságról tett tanúságot. Az anyagi ráfordítás mellett azonban fontos volt a technikai megvalósíthatóság. Nagy szakértelmet igényelt a hatalmas alapterületű, sokszor teraszolt kertekben a vízvezetékek, szökőkutak, vízforrások megfelelő üzemeltetése is.

A barokk előtti korszakokban is voltak vízmedencék, kutak, vízlépcsők és számtalan csodás műszaki megoldás a víz kapcsán, azonban méretüket tekintve rendre elmaradtak az ebben a korban épülő társaiktól. Gondoljunk csak Versailles vízmedencéjére, amiben hatalmas hajók is tudtak manőverezni, vagy Vaux vízesárára, Marly vízmedencéire. Franciaország esetében adott volt minden természeti és művészeti feltétel és előkép a hatalmas vízfelületek létrehozására. Az ország sok jelentős kastélya a Loire folyó mentén helyezkedett el, sokszor közvetlen kapcsolatot ápolva azzal. Védelmi és esztétikai funkciót is betöltött a víz ezen kastélyok esetében. Ez a barokk korban sem változik meg főleg, ha a nyugati és északi területek kertjeit szemléljük. Sokszor csatornák és egész kikötők is csatlakoztak a kor kastély- és kertegyütteseéhez, ezek a vízi útvonalak is tovább növelték a hely rangját.

Versailles esetében talán nincs olyan vízhez köthető elem, ami ne jelent volna meg a kert egy-egy részében. Díszmedencék, kutak, vízlépcsők, szökőkutak és sok más is helyet kapott itt. Ezeket egy, a kastély közelében elhelyezett hatalmas víztározó táplálta. A kastély épületéből kilépve egyből két hatalmas, szimmetrikusan elhelyezett hosszanti vízmedencét találunk. Ezek a kor gyepes partereit idézik meg, azonban gyep helyett a víz tölti ki a belső felületet. Szobrokkal sűrűn keretezett a medence, és a központi helyzetben a Loire, a Garonne, a Dordogne és a Loiret folyók allegorikus szoboralakjai jelennek meg. De a további szobrok is francia folyók neveit és ezeknek bőséget testesítik meg: a Rhône, a Marne, vagy éppen a Saône folyók.

Ahogy látni fogjuk, minden vízfelülethez kapcsolódnak a kertben szobrok és ikonográfiai jelentések. Ez nem véletlen, hiszen a korábbi korok lenyomatát folytatva, kitüntetett szerepben részesíti az ember a vizeket, forrásokat. Ezeket rendre egy-egy istenségnek, szentnek vagy egyéb mitológiai alakoknak szentelték, ami hivatott volt megvédeni a vizet a betegségektől, valamint biztosítani a bőséget és kiapadhatatlanságát. Az ilyen és ehhez hasonló díszmedencék mellett a kertben rendkívül hangsúlyosak a szökőkutak és egyéb vízfjátékok. Lépten nyomon, minden kertrészben alkalmazott Le Notre díszes medencéket. A terek közepén, vagy két oldalt, az utat keretbe foglalva, esetleg utak lezárásaként is megjelennek ezek. A barokk kert egészen végig kíséri a látogatókat. Fontos, hogy szinte mindig tematikus, vízhez kapcsolódó szobrok álltak ezekben a vízfelületekben: víz mitológiai lények, sellők, kagylók, vízi élőlények...

*Sétány díszkuttakkal és medencékkel. Háttérben lezáró elemként a hatalmas „sárkány medence”, Versailles.
A szerző rajza.*

Versailles esetében a főnt említett díszmedencéktől szinte minden irányban sétányok, vue-k indulnak. Tekintve, hogy ezek viszonylag nagy szintkülönbségeket és teraszokat hivatottak összekötni, így ideális helyet biztosítanak a vizes kerti elemeknek. Észak felé haladva például először nagyméretű vízmedencével találkozunk, közepén piramissal, majd ebből az alsóbb szintekre egy kaszkádszerű vízlépcsőn jut a víz. Ezután az út két oldalán szobrokkal (növényi és kő egyaránt) díszített kis medencék, madár itatók sorakoznak szabályos rendben. Ezen északi sétány lezárásában pedig két hatalmas vízmedence áll, amik összegyűjtik a fentről érkező vizeket. Közepükben szobrokból tör elő a vízszugár nagy magasságba.

Eszterháza kaszkád

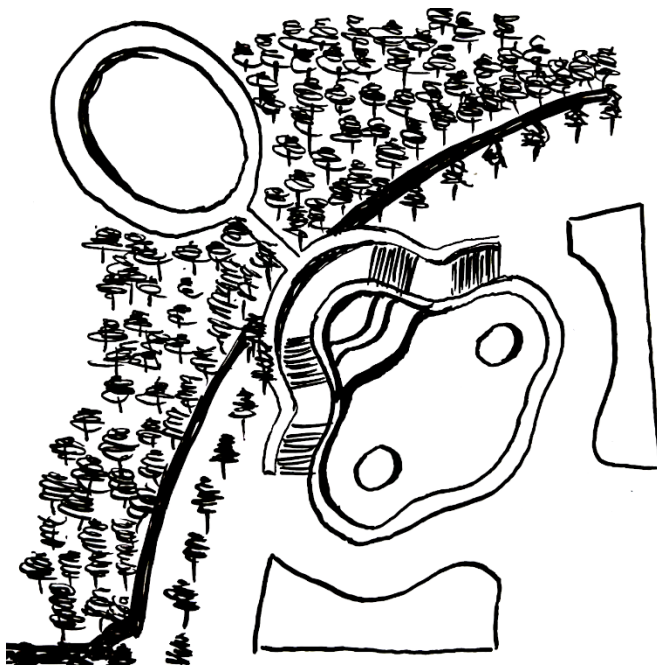
Közismert, miszerint Eszterháza kertművészetében is hatalmas szerepet játszottak a vizek. Egyaránt vonatkozhat ez a megállapítás a díszkerten belüli elemekre és a környező tájban sokféleképpen megjelenő vízre. A Fertő-tó közelsége, az eredetileg mocsaras terület szabályozása, a hatalmas kerti vízmedencék mind-mind azt támasztják alá, hogy a kert fénykorában óriási szerepet játszott a víz. Díszmedencék, díszkutak, kaszkádok, csatornák, szökőkutak mind megtalálhatóak voltak a kertben.

Mára már csak a kastély díszudvarán látható a kertben vizes elem. A cour d'honneur közepén egy vízmedence áll, közepén szökőkúttal. Ennek díszítésére két emberalak sárkánnyal való harca szolgál. A kastély oldalszárnyának homlokzatából pedig díszkút domborodik ki, amelyeket ugyan csak tengeri lények és allegorikus emberalakok díszítenek. A szoborcsoportok mind dinamikusak, mozgalmasak a barokk kornak megfelelően. A kert a 18.századi fénykorában, azonban ennél jóval több medencének, szökőkútnak, kaszkádnak adott helyet. A fontos utak találkozását rendre vízmedencék és bennük magas vízszög jelölte ki ahogyan azt több korabeli terv is mutatja.

Ránk maradt több terv is a kert egy kaszkádjáról, ami kellően tükrözi és szemlélteti, hogy a tulajdonos Esterházy 'Fényes' Miklós gazdagsága kéz a kézben járt a művészetek és a szépség iránt való fogékonysággal. A terven egy boszké belsejében elhelyezett kaszkád és az ezt tápláló, ovális alakú vízmedence látható. A lenti díszmedencébe három vízlépcsőn keresztül esik alá a víz.

Ezt a vizes elemet övezi egy kétkarú lépcsősor, ami felvezet a kert szintjéről a kaszkád tetejére. A magaslati pontról a kastély főhomlokzatára és az előtte lévő parterekre zavartalan kilátás tárulhatott volna föl. A kaszkád csak egy a kert számtalan, grandiózus vízhez köthető elemei közül, amikből azonban mára alig maradt fenn bármi kézzelfogható.

(FATSAR, 2008, 110)

*Kaszkád terve a kerti egyik boszkéjában, Eszterháza.
Franz Gruss 1783-as terve nyomán a szerző rajza.*

Ahogyan az látszik, a barokk kertekben a vizes elemek legváltozatosabb formái találhatóak meg lépten nyomon. A vízfúvókák, medencék, tavak üzemeltetése és kiépítése is hatalmas költségeket rótt a tulajdonosokra, azonban a barokk korban, ami a reprezentálásról szól, jelenlétük igencsak elengedhetetlen volt.

Az elv és a technológia nagyjából hasonló volt a kor kertjeinek zömében, ha vizes elemekről esik szó. Egy magaslati víztározó a kert alsóbb részeibe juttatja a vizet, közben számtalan kisebb kutat, vízfúvókát, medencét tölt meg. Általában minden vizes elemhez tartozik egy szobor vagy szoborcsoport, amik a vízhez kapcsolódó mítoszokat, ókori istenségeket, allegorikus alakokat formáznak. A díszítés mellett a korban még hatalmas szerepet játszott ezen szobrok vélt vagy valós oltalmazó képessége is. A források, tavak, patakok, tekintve, hogy elengedhetetlenek a kert és maga az ember élete számára is, nagy tiszteletnek örvendtek a korban.

A vízsugarak, a szoborcsoportok, a medencék vertikális szobrai mind fókuszpontok a kert struktúrájában. Kitüntetett szerepük van a kertben: kereteznek, távoli célként jelennek meg, gyönyörködtetnek, reprezentálnak, átvitt jelentéstartalommal bírnak a díszítőelemeik által.

Érdekes, amit V. Fülöp spanyol király mondott a spanyolországi San Ildefonso-i kastélyáról: „Ötmilliót fizettem ki ezekért a szökőkutakért, és öt percig szórakoztattak.” (IN FEUCHTWAGNER, 1951., 244.o.) Mint sok más barokk kastélykert esetében, itt is igaz, hogy mind a mai napig működnek vízfúvókaik és szórakoztatják a látogatókat, akik remélhetőleg nem unnak rájuk egy hamar.

13. Konklúzió

A sok barokk kert bejárását és ezek szobrainak elemzését, megfigyelését követően a következő konklúziókat emelném ki a sok levont tanulság közül:

1. A barokk korszak, csak úgy, mint mindegyik másik, építkezik és merít az előtte uralkodó stílusokból. A reneszánsz, vagyis a barokk előtti nagy kerttörténeti korszak, már számos olyan módszert alkalmaz a szobrok kapcsán, amik igazak a barokkra is. A reneszánsz rendkívül széles körben alkalmaz antik korokban gyökerező szobrokat: istenségeket, allegorikus alakokat, különleges állatokat. A barokk nem szakít ezzel, változatlan formakincessel és ikonográfiával alkotja meg saját szobrait.
2. A reneszánsz kertművészet is használja a szobrokat, a dézsás növényeket a kerti kompozíció kidomborítására. Terek szegélyén, középpontjában, utak kihangsúlyozásaképpen is kerültek a kor kertjeibe szobrok, topiáriák. A barokk kor mivel nyújt többet ennél? Véleményem szerint a szobrok tervezési elvei sokszor hasonlóak a két korszakban, azonban a mikéntjük változik. A barokk sokkal grandiózusabban viszonyul a kerti szobrok kérdésköréhez. A szobrok minden kerti térben megjelennek, sokszor hatalmas csoportokban, nagy számban. Nem csak egy-egy szobor domborítja ki a kert térstruktúráját, hanem egész utakat, sétányokat, partereket sűrűn lekövetnek a barokk korban. Ha pedig valamit láttatni, érzékeltetni kíván a barokk kor kerttervezője, akkor azt drámaian, hatalmas „mozgó” szoborcsoportok által teszi.
3. A barokk szobrok esztétikailag is egységesítik a kerten belüli különböző tereket. A szobrok hasonló ikonográfiája, az anyaguk, az arányaik mind-mind szerepet játszanak abban, hogy összetartozónak és koherensnek érezzük a kerti tereket. És tekintve, hogy minden kertrész felvonultatja a szobrok sokaságát, ezért van is értelme összehangolni őket, és egy tervezői elgondolás mentén megvalósítani őket az egész kertben.
4. Igenis szervezik és átláthatóbbá teszik a szobrok egy-egy kert struktúráját. Különösen igaz ez a barokk korszakra is. Ösztönzik a látogatót egy-egy kiemelt elem megtekintésére, egy-egy ösvényt kiemelnek, tereket kereteznek. Ezek mind olyan tulajdonságaik, amikkel kellően hozzájárulnak a kert térszerkezetének kidomborításához.

5. A tájképi kertek adnak célt a látogatónak, messzi pontokat, amiket felfedezhet a látogató. De nem ad konkrét útvonalat, amin keresztül ezt meg tudja tenni. Feladat elé állítja a látogatót, hogy saját maga találja meg az odavezető utat, ösvényt. A barokk azonban más. Az ott lévő szobrok is célként, fókuszpontként jelennek meg a kerti struktúrában, a terekben. Azonban az odavezető utat is készen kapja a látogató. Erősen kiépítettek, sőt túlhangsúlyozottak a fókuszpontokhoz vezető utak. A látogató így végig terelve halad a vertikális elemek által a kert felfedezése során.

6. A kertek bejárása során továbbá szembetűnő volt a szobrok kapcsán a kor kerttervezőinek komponálóképessége. A sok szobor és kisarchitektúra ugyanis nagyfokú térlátást és esztétikai érzéket igényel. A barokk tervrajzok esetében nagyon fontos a távlati fölülnézet, ami által kirajzolódik a kert struktúrája, az utak hálózata, a szabályos kerti egységek. Azonban van ami ennél is fontosabb és ezt jól tudhatták a kor tervezői is. A kertben járó emberek érzékelései. A barokk kerteket is ennél fogva inkább 3D-ben érdemes értelmezni, hiszen ekkor tárul fel és mutatkozik meg a kor alkotóinak igazi zsenialitása. És ebben (hogya a kertet olyannak érzékelhessük amilyen) szerepet játszanak legalább annyira a szobrok mint a nyírt sövények, a teraszolás vagy a szabályos virágágyak. Mind-mind az ember érzékelésének akar megfelelni és mind erre kíván hatni. A kertek méretei hatalmasok, azonban a belső léptéke és arányrendszere emberi.

7. Versailles és Eszterháza összehasonlítása kapcsán elmondható, hogy a barokk kor kertművészete hazánkban is roppant méreteket és pompát öltött. Hasonló arányú, méretű kerti elemek és terek jelentek meg mindkét esetben. A szobrok és kisarchitektúrák tekintetében sem maradt el az Esterházy-kastély a korban épült európai mintáktól, sőt. Leglényegesebb és talán egyetlen igazi különbség a két fent említett kert között a jelenlegi állapotuk. Hiszen Eszterháza mára rengeteget veszített hajdani fényéből, míg Versailles kertje kapcsán ez szinte töretlennek mondható.

13.1. Javaslatok

A téma természetéből fakadóan, vagyis, hogy egy korszak kertművészetének szobrairól értekezik átfogóan, csak általános javaslatokat érdemes megfogalmazni a konklúziók levonása után.

Hazánkba nagyon sok a barokk korban épült kastély, kúria, udvarház amikhez sok esetben a korszaknak megfelelően kialakított kert is tartozott. Mára ezek azonban többségében átalakultak, következő korok jegyeit viselik magukon. A relatív kevés megmaradt példa azonban mind kiemelkedő. Van amelyik hazai, de néhány közülük nemzetközi viszonylatban is. Ezen helyszínek (Eszterháza, Keszthely, Nagycenk, Hajós, Mór, Hatvan...) kapcsán különösen fontos lenne, hogy a korhoz szorosan hozzátartozó kerti szobrok alkalmazásával is autentikusabb környezet jöjjön létre. Hiszen ezek az architektúrák nagy szerepet játszanak a kert valódi, barokk arcának kidomborításában. Sok helyen pontos tervek, méretek, használt anyagok, leírások, akár a korszak szobrai is ránk maradtak, amik alapján sok esetben gond nélkül, műemlékvédelmi szempontból is helytálló szoborrestaurálás indulhatna el. Természetesen a képlet ennél jóval bonyolultabb, de úgy gondolom, hogy a legjelentősebb hazai barokk kertek kapcsán elengedhetetlen lenne meglépni ezt. Hiszen ha a nyugati trendeket nézzük, akár Ausztriában, akár Franciaországban vagy Németországban, sok helyen már megtörténtek ezek a lépések, és a felújított kertek sokkal korhűbb benyomást keltenek. Példának okáért a Herrenhausen-i kertben, a Schloss Hof teraszain, a Belvedere sétányain és sok más helyen kifogástalan állapotú, restaurált szobrok állnak. Ezen felújítások elemzése azonban külön dolgozatot érdemelne, hogy miként érdemes, és miként lehetséges egy-egy barokk kastélyt és annak kertjét újjáéleszteni.

14. Kitekintés

A dolgozat teljességéhez rendkívül sok egyéb témát is elengedhetetlen lenne érinteni, azonban ezeknek leírására a szűk keretek nem adnak lehetőséget. A reneszánsz, a barokk és a tájképi kertek szobrainak részletes összehasonlítása a témán túlmutatott volna, hiszen csak arra vállalkoztam, hogy a barokk kor kerti szobrairól adjak minél átfogóbb képet. Azonban jogos és szükséges lenne a jövőben legalább e három korstílus kapcsán részletesen is összehasonlítani a kerti szobrok, architektúrák szerepét.

Külön dolgot érdemelne a barokk szobrok kapcsán az, hogy miként viszonyulnak ezekhez a későbbi korok. Miként áldoz le az idő a korszak szobrainak, mi történik velük a historizmus alatt, és miként válnak a történelem során újra felbecsülhetetlen értékűvé.

Emellett különösen fontos lenne még szót ejteni napjaink nagy barokk kertjeit érintő rekonstrukciós munkáiról úgy, mint az osztrák Belvedere vagy a Schloss Hof, a németországi Herrenhausen, vagy éppen az oroszországi Peterhof kertjeiről. Többek között ezen példák esetében a kerti szobrok korhűen, a korabeli fényüket megillető módon kerültek visszaépítésre, kipótlásra. A külföldi példák tükrében érdemes lehet megvizsgálni a hazai állapotokat is. Reális-e itthon is teljességében visszaállítani egy-egy barokk kert szobrait. Ha van rá szükség miért, ha nincs miért? Hiszen ahogy láthattuk, minden barokk kert szempontjából nélkülözhetetlenek a szobrok. Ezek teszik teljessé a terek átláthatóságát nem beszélve a díszítő és oktató tulajdonságaikról.

15. Összegzés, zárószó:

A fent vizsgált és leírt kerti helyzetek érzékletesen példázzák azt, hogy a szobroknak igen nagy szerep jutott a barokk kertművészetben is. Szervezik, díszítik, kiemelik a tereket, emellett fókuszpontként, célként is megjelennek a látogató előtt. Nem csupán a tájképi stílusú kertek sajátja a szobrok, épültek hatására való haladás a kertben. A különbség csak az, hogy a barokk (és már a reneszánsz) kertművészet a messzi fókuszpontokhoz (szobrokhoz, obeliszekhez, kutakhoz) egyszerű, átlátható útkapcsolatot is rendel. A tájképi kertekben pedig a látogató maga hívatott megtalálni a saját ösvényét átvitt és konkrét értelemben is.

Kedvelt példa Versailles, ha a barokk kertek mintaképéről van szó, ahol minden kerti térrendszert szobrok kísérek, díszítenek. Minden lényeges szervezőelvre találhatunk példát a szobrai összefüggésében. Van ahol szabályos ritmusban, az ismétlődés által érik el a kívánt hatást. Van ahol az emberi érzékelés és látás megtévesztésében vesznek részt, néhol tereket kereteznek, haladási irányt jelölnek ki. Tanító, edukáló funkciókkal is bírtak a legtöbb esetben, gondoljunk csak a kert (mára már megsemmisült) labirintusára, ahol nem csak szobrok hanem hozzájuk tartozó rövid tanulságok is megjelentek. Emellett kétséget kizárólag díszítenek, elkápráztatnak. Sok-sok helyzetben kerültek elő a dolgot kapcsán a szobrok, azonban véleményem szerint mindegyik kapcsán igaz az állítás, miszerint segítik ezek a kerti struktúra jobb átláthatóságát, és szervezik a kerti tereket.

Irodalomlista:

- Aggházy M. (1959): A barokk szobrászat Magyarországon. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Alföldy G. (2001): Királyi és hercegi kertek Magyarországon. Budapest: Mágus Kiadó.
- Bolton J., Philip D. (2000): Gartenkunst im Spiegel der Jahrhunderte. München: Collection Rolf Heyne.
- Flavio C. (1997): Ville e giardini d'italia. Milano: Touring Editore.
- Csiky G. (2012) GÖRÖG-RÓMAI MYTHOLOGIA. Győr: Tarandus Kiadó.
- Dr. Császár L. et al (1983): A műemlékvédelem Magyarországon. Budapest: Képzőművészeti Kiadó.
- Dario L. (1995): Giardini segreti. Milano: Giorgio Mondadori & Associati.
- Dercsényi B. et al.(1992): Magyar kastélyok I.kiadás. Budapest: Officina Nova Könyv- és Lapkiadó Kft.
- Dercsényi B. et al.(1992): Magyar kastélyok II.kiadás. Budapest: Officina Nova Könyv- és Lapkiadó Kft.
- Dezallier, d'A.: La Théorie et la pratique du jardinage,
- Fatsar K. (2008): Magyarországi barokk kertművészet. Budapest: Helikon Kiadó.
- Fekete A. (2019): Komponált látványok. Budapest: Szent István Egyetemi Kiadó Nonprofit Kft. Nyomda.
- Feuchtwanger L. (1951): Goya. Rudolstadt: Greifenverlag.
- Galavics G. (2000): Történeti kertek: Kertművészet és műemlékvédelem. Budapest: MTA Múvtört. Kut. Int.
- Géczi J. (2022): Régi magyar kertek. Budapest: Pesti Kalligram.
- Gianni P. et al (1998): Giardini parchi paesaggi. Firenze: Le Lettere.
- Herbert K., Wilhelm R. (1972): Der Barockgarten Großsedlitz. Heidenau Stadt.
- Herczeg Á. (2008): Szép és kies kertek. Csíkszereda: Pro-print Kiadó.
- Horváth L. (2003): A Hatványak emlékezete. Hatvan: Hatvány Lajos Múzeum.
- Jámbor,I. (2009): Bevezetés a kertépítészet történetébe. Budapest: FVM Vidékfejlesztési, Képzési és Szaktanácsadási Intézet.
- Hermann K. (1999): Labyrinthe. München:Prestler-Verlag.
- Le Notre A.. Metszetgyűjtemény
- Lippay J. Pósoni Kert. Mezőgazdasági Könyvkiadó Vállalat

Mosser M., Georges T. (1993): Die Gartenkunst des Abendlandes. Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt.

Ormos I. (1967): A kerttervezés története és gyakorlata. Budapest: Mezőgazdasági Kiadó.

Sisa J. (2023): A csákvári Esterházy-kastély és parkja. Budapest: Bölcsészettudományi Kutatóközpont Művészettörténeti Intézet.

Sisa J. (2007): Kastélyépítészet és kastélykultúra Magyarországon - A historizmus kora. Budapest: Vince Kiadó.

Sólyom B., Szabó P., Herczeg Á. (2022): Mőcsényi Mihály Kertművészeti és Kerttörténeti Műhely és Konferenciasorozat- Barokk kertművészet. Budapest: Ormos Imre Alapítvány.

Tolnai G. (1939): Régi magyar főurak. Budapest: Magyar Történelmi Társulat.

Sculpture of Pavlovsk park, Collection of museum items, st. petersburg, 2019

SZAKDOLGOZATOK:

Askercz É. (1962): Népi jellegű szobrászatunk a késő barokktól a 19. századig.

Bóka J.: A barokk építészet újításai a téralakításban, különös tekintettel a kertépítészetre

Ecsedy A. (2006): A gemyességi Teleki-kastély parkjának barokk szoborsorozata.

F. Jóry J. (1969): Az eszterházy- fertődi kastély történeti problémái és a késő barokk egyes kérdései Magyarországon.

Hegedűs L. (2011): Kerti Építmények és Szobrok a barokk és tájképi kertekben.

Pénzes H.: Magyar kertek késő reneszánsz elemeinek vizsgálata és modellezése korabeli leírások alapján.

Szefcsikné N. (2002): Az eszterházi barokk kastélyszínház a kortárs európai udvari színházak tükrében.

Váczai P. (2003): Főúri paloták Budapesten a historizmus korában.

INTERNETES FORRÁSOK:

Gardenhistory honlapja. Letöltés dátuma: 2024.08.10. forrás: <https://www.gardenhistory.com/book/15660/dezallier-dargenville-a-j/la-theorie-et-la-pratique-du-jardinage/>

NYILATKOZAT

a záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió¹ nyilvános hozzáféréséről és
eredetiségéről

A hallgató neve:

SZÉL BENEDEK

A Hallgató Neptun kódja:

EFCIVO

A dolgozat címe:

A SZOBROK SZEREPE A BAROKK KERTMŰVÉSZETBEN,

A megjelenés éve:

KÜLÖNÖS TEKINTET A TÉRSZERKEZÉS VONATKOZÁBAN 2024

A konzulens intézetének neve:

TAJÉPÍTÉSEI, TELEPÜLÉSTERVEZÉSI ÉS DÍSKERTÉZETI INTÉZET

A konzulens tanszékének a neve:

KERTMŰVÉSZETI ÉS KERTÉPÍTÉSEI TANSZÉK

Kijelentem, hogy az általam benyújtott
záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió² egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi
alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen
megjelöltem, és az irodalomjegyzékben szerepeltettem.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlan állítottam, tudomásul veszem, hogy a záróvizsga-bizottság a
záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását
engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás
felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkori
szellemitulajdon-kezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár-
és Élettudományi Egyetem könyvtári repozitori rendszerébe. Tudomásul veszem, hogy a
megvédett és

- nem titkosított dolgozat a védelmet követően
- titkosításra engedélyezett dolgozat a benyújtásától számított 5 év eltelte után

nyilvánosan elérhető és kereshető lesz az Egyetem könyvtári repozitori rendszerében.

Kelt: 2024 év 10. hó 31. nap

Szél Benedek

Hallgató aláírása

¹ A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.

² A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.

MATE Szervezeti és Működési Szabályzat

III. Hallgatói Követelményrendszer

III.1. Tanulmányi és Vizsgaszabályzat

6.13. sz. függelék: A MATE egységes szakdolgozat /
diplomadolgozat / záródolgozat / portfólió készítési útmutatója

4.1. sz. melléklete: Konzulensi nyilatkozat

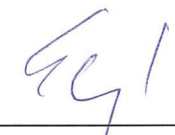
NYILATKOZAT

Szél Benedek (név) (hallgató Neptun azonosítója: EFO1V0)
konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a
záródolgozatot/szakdolgozatot/diplomadolgozatot/portfóliót¹ áttekintettem, a hallgatót az
irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól
tájékoztattam.

A záródolgozatot/szakdolgozatot/diplomadolgozatot/portfóliót a záróvizsgán történő
védésre javaslom / nem javaslom².

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem^{*3}

Kelt: 2024. év október hó 31. nap

belső konzulens

¹ A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.

² A megfelelő aláhúzendő.

³ A megfelelő aláhúzendő.